

TÜRK MESNEVİ GELENEĞİNDE GAZELİN KULLANIMI

Lokman TURAN*
Rıfat KÜTÜK**

ÖZET

Mesnevi, divan edebiyatında uzun hikâyelerin anlatılmasına imkân veren ve yaygın bir biçimde kullanılan nazım şekillerinden biridir. Türk edebiyatına Fars edebiyatından geçen mesneviye farklı muhtevalar kazandıran divan şairleri yine bu edebiyattan etkilenerek mesnevide gazel formunda manzumeler söylemişlerdir. Anlatılan hikâyeye taze bir hava katmak, anlatımda ortaya çıkan yeknesaklığı kırmak ve lirizmi hâkim kılmak amacıyla söylenen gazeller, nakledilen hikâyenin tesirini arttırmada önemli bir rol oynamıştır. Klasik şiirimizde Ali Şir Nevâî gibi mesnevilerinde gazele hiç yer vermeyen şairlerin yanı sıra, Celilî gibi kısa bir mesnevide 100 gazel söyleyen şairler de vardır. Aynı şekilde mesnevilere divanlardan aktarılan gazeller olduğu gibi, anlatılan hikâyenin bir yerinde, gerilimin arttığı bir noktada irticalen söylenmiş hissi uyandıran, hâle münasip gazellere de sıkça rastlanır. Bu çalışmada başlangıcından 19. yüzyıla kadar Türk mesnevi edebiyatında eserlerinde gazel nazım şekline yer veren şairler ve eserleri hakkında genel bir döküm yapılacaktır; mesnevilerde yer alan gazellerin özellikleri, mesneviye eklenme sebepleri ve biçimleri ana hatlarıyla değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Divan edebiyatı, mesnevi, gazel, mesnevilerde gazel.

* Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü. (el-mek: turan@atauni.edu.tr.)

** Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Ana Bilim Dalı. (el-mek: rifatkutuk@atauni.edu.tr.)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

USE OF GHAZAL IN THE TURKISH MESNEVI TRADITION**ABSTRACT**

Mesnevi is one of the prominent types of verse allowing narration of long stories in the divan literature. Divan poets, who have introduced varying content to mesnevi which was borrowed by Turkish literature from Persian literature have recited verses in the ghazal form in mesnevis. Ghazals recited for bringing a breath of fresh air to the story narrated in the mesnevi to break the uniformity in narration and to render lyricism dominant, has played a significant role in enhancing the impact of the narrated story. In our classical poetry, in addition to poets who never include ghazals in their mesnevis like Ali Shir Nevai, there are those like Celili who recite 100 ghazals in a short mesnevi. In the same manner, as there are ghazals transferred to mesnevis from divans, ghazals which are fitting for the occasion giving the impression of having been said off hand are often found some place in the narrated story. In this study, a general breakdown will be given of the poets who have incorporated ghazals in their mesnevis from the beginning to the 19th century and their works and evaluations will be made on the properties of ghazals in mesnevis, types of their insertions in mesnevis and reasons for their being opted for.

Key Words: Divan Literature, mesnevi, gazal, the lyric in the romans.

Giriş

Arapların “müzdevice” ve “rezec” bahri ile yazıldığı için “urcûze” diye adlandırdıkları “mesnevi”, terim olarak ilk defa İran edebiyatında kullanılmıştır.¹ Uzun destani konuların rahatça işlenmesine uygun bir nazım şekli olan mesnevinin ilk gelişmiş örneği, Firdevsî'nin Şeh-nâme (y.tar. M. 999) adlı eseridir. Daha sonraları mesnevi sadece destani hikâyelerin değil, dinî ve tasavvufî konuların, aşk ve macera hikâyelerinin de anlatıldığı bir tür hâline

¹ İsmail Ünver, “Mesnevî”, *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Dîvân Şiiri)*, TDK Yayınları, Ankara 1986. s. 432.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

gelmiştir. Feridüddîn Attâr (öl. M.1193?), Nizâmî (öl. M.1214?), Sa'dî (öl. M.1292), Emîr Hüsrev Dehlevî (öl. M.1325) ve Molla Câmi (öl. M.1492) gibi büyük şairlerin mesnevileri farklı konularda yazılan önemli örneklerdir. Husrev-nâme, Esrâr-nâme, Mantıku't-tayr, Bülbül-nâme; Mahzenü'l-esrâr, Hüsrev ü Şîrîn, Leylâ vü Mecnûn, İskender-nâme, Gül ü Nevrûz, Hümâ vü Hümâyûn, Yûsuf u Züleyhâ vs. gibi eserler destani mahiyetteki hikâyelerden aşk ve macera konularına kadar çeşitlilik gösteren mesnevilerdir.

Mesneviler şekil ve muhteva özellikleri bakımından çeşitli başlıklar altında incelenmiştir. Ahmet Ateş, edebiyat tarihçilerinin “tam bir mesnevinin mukaddimesinin ihtiva etmesi lazım geldiğini söyledikleri tevhid, münacat, naat, hükümdarın medhi, sözün öğülmesi, eserin yazılmasının sebebi kısımlarını, Nizâmî'nin mesnevilerine bakarak tespit ettiklerini”² belirtir. Mesnevileri şekil özellikleri bakımından inceleyen İsmail Ünver; besmele, tevhid, münacat, naat, mi'râc, mucizât, medh-i çehâr-ı yâr, padişah için övgü, devlet büyüğüne övgü, sebab-i te'lif gibi bölümlerle başlayan “giriş”; âgâz-ı dâstân, matla-ı dâstân, âgâz-ı kıssa gibi başlıklarla başlayan “konunun işlendiği bölüm” ve hatm, hâtıme, hâtıme-i kitâb, hatm-şuden-i ..., tamâm-şuden-i gibi başlıkların görülebildiği “bitiş” (bu bölümde tevhid, münacat, mev'ize, temsîl, fahriyye gibi başlıklar da görülebilir) olmak üzere üç bölüm hâlinde tasnif etmektedir.³ Cem Dilçin ise mesnevileri şekil özellikleri bakımından: “mensur ya da manzum dibâce”, “tevhid”, “münacat”, “naat”, “mirâciye”, “medh-i çihar-yâr-ı güzîn”, “medhiye”, “sebab-i telif ya da sebab-i nazm-ı kitâb”, “âgâz-ı dâstân” ve “hâtıme” şeklinde bir sıralama yapar.⁴

Cem Dilçin'e göre, muhtevaları bakımından mesneviler: “Aşk konulu mesneviler”, “dinî- tasavvufî mesneviler”, “ahlaki ve öğretici mesneviler”, “savaş ve kahramanlık konulu mesneviler”, “bir şehri ve güzellerini anlatan mesneviler” ve “mizahi mesneviler” olmak üzere altı başlık altında ele alınabilir.⁵ Ünver ise, konuları bakımından “dinî”, “tasavvufî”, “ahlaki”, “ansiklopedi niteliği taşıyan ya da belli alanlarda bilgi veren mesnevi”leri I. grupta; “konusunu menkıbelerden”, “tarihten” alanları II. grupta, “sanat yönü ön planda olan, okuyucunun edebî zevkine hitap eden, ana çizgisi aşk ve macera olan mesnevileri” III. grupta; “şairlerin gördükleri, yaşadıkları olayları

² Ahmed Ateş, “Mesnevi” mad., *İslâm Ansiklopedisi (İ.A.)*, c.VIII, M.E.B. Yay., İstanbul, 1971. s. 130-131.

³ Geniş bilgi için bk. Ünver, *agm.*, s. 432, 433, 447.

⁴ Daha geniş bilgi için bk. Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. TDK Yay., Ankara, 1992, s. 168-177.

⁵ Dilçin, *age.*, s. 178-197.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

anlatan, toplum hayatından kesitler veren; kişileri, meslekleri, düğünleri ve belli yöreleri tasvir edenleri” IV. grupta⁶ ele alır.

Divan edebiyatında şairler, çeşitli teknikler denemek suretiyle aynı konulardan farklı mesneviler vücuda getirmeye çalışmışlardır. Ünver’e göre, genellikle aşk ve macerayı konu edinen bu mesnevilerde şairler, olayların takdim-tehiriyle, araya küçük parçalar eklemek veya çıkarmak suretiyle aynı konuda yazılmış başka mesnevilerden farklı bir eser ortaya koymaya gayret etmişler, bunu yaparken de özellikle, ‘konunun işlendiği bölüm’lere, kahramanların ağzından söylenen şiirler yerleştirmişlerdir. Bu şiirler içinde sayı bakımından gazellerin fazlalığı dikkat çekecek orandadır.⁷

Bu çalışmanın konusunu teşkil eden mesnevilerde gazellerin kullanımı meselesine dikkat çeken ilk isimlerden biri Hüseyin Ayan’dır. Hüseyin Ayan 1972’de yayınladığı “*Hamdullâh Hamdî’nin Yûsuf u Züleyhâ Mesnevîsindeki Gazeller*”⁸ adlı makalesinde adı geçen mesnevideki gazelleri tahlil eder ve bu gazellerin mesneviye katkıları üzerinde durur. Ayan, konuyu Hamdullah Hamdî’nin Yûsuf u Züleyhâ adlı eseriyle sınırlandırmış ve bu mesnevideki gazellerle ilgili yorumlarını ortaya koymuştur.

Ardından 1984’te Robert Dankoff, “*The Lyric in the Romance: The Use of Ghazals in Persian and Turkish Masnavis*”⁹ başlıklı makalesinde Türk şairlerinden Yûsuf-ı Meddâh (Varka ve Gülşâh), Mes’ud b. Ahmed (Süheyl ü Nevbahâr), Şeyhoğlu Mustafa (Hurşid-nâme), Muhammed (Işk-nâme), Ahmedî (İskender-nâme), Şeyhî (Hüsrev ü Şîrîn), Hamdullah Hamdî (Yûsuf u Züleyhâ), Fuzûlî (Leylâ vü Mecnûn), Şeyh Galib (Hüsn ü Aşk) olmak üzere 8 divan şairi üzerinde teferruatlı bir şekilde durmuştur. Bunların dışında yazar kısa cümlelerle Ârif’in Danişmend-nâme’si; Hamzavî’nin Hamza-nâme’si, Ahmed Fakîh’in Kitâbu Evsâfî Mesâcidi’ş-şerîfe’si, Kemâloğlu’nun Ferah-nâme’si, Abdî’nin Camasb-nâme’si ve Hamdullah Hamdî’nin Mevlidi’nde gazel formunda manzumeler bulunduğunu belirtmiş; aynı konuda yazan bazı İran ve Türk şairlerinin mesnevilerindeki gazelleri sayıları, şekil ve muhteva özellikleri, gazellerin mesnevilerde kullanılma sebepleri bakımından mukayese etmiştir. Şüphesiz ki, bu iki makalenin yazıldığı yıllarda

⁶ Ünver, *agm.*, s. 438-443.

⁷ Ünver, *agm.*, s. 445.

⁸ Hüseyin Ayan, "Hamdullah Hamdî'nin Yûsuf u Züleyhâ Mesnevîsindeki Gazeller." *Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, 5 (1972): Erzurum, 1974, s. 31-49.

⁹ Robert Dankoff, "The Lyric in the Romance: The Use of Ghazals in Persian and Turkish Masnavis" *Journal of Near Eastern Studies*, Vol. 43, No. 1 (Jan., 1984), s. 9-25. (Dankoff’un makalesinin tercümesi Turan Aksoy tarafından yapılmıştır.)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

mesnevilerin ilmî neşirleri bugünkü kadar çok değildi ve kütüphanelerdeki yazma eserler dijital ortama henüz aktarılmamıştı.

Ortaya koyduğumuz bu çalışma, divan edebiyatındaki bütün mesnevileri ve bu mesnevilerde gazel kullanımını meselesini incelemek iddiasında değildir. Konunun bir kitabı teşkil edecek zengin bir malzemeye sahip olduğu anlaşıldığı için bu makalede, bir kitaptan beklenen teferruattan kaçınılmıştır. Mesnevilerden temayüz etmiş olanları, çokça bilinenleri örneklemeyle alınmış: gazel ihtiva eden mesnevilerin kronolojik dökümü yapılmış, bunlardaki gazellerin sayıları, genel olarak özellikleri, mesnevide adlandırılma biçimleri üzerine yoğunlaşmak hedeflenmiştir.

Gazelin mesneviye girişi

Başlangıçta İran mesnevilerinde üç temel özellik dikkat çekmektedir: Birincisi, “bütün mesnevilerin tek bir vezinde yazılması”; ikincisi, “vezinlerin mesnevinin anlam ve muhtevasına göre seçilmesi”, üçüncüsü ise, “gazel, kaside gibi başka şiir kalıplarına yer verilmemesi”¹⁰dir.

İran edebiyatında mesnevide gazel formunu ilk kullanan kişi XI. yüzyıl şairi Ayyûkî’dir.¹¹ Ayyûkî, Varka ve Gülşâh adlı mesnevisinde uygun bulduğu yerlere on adet gazel yerleştirmiştir.¹² Ateş, Ayyûkî’nin eserinde hikâye kahramanlarından birinin ağzından mesnevinin asıl vezniyle terennüm edilen bu manzumelerin ancak kafiyeyle dikkat edildiği takdirde gazel olduklarının ayırt edilebileceğini söyler.¹³

Ayyûkî’nin eserini yayımlayan Zabilullah Safa, gazellerin mesnevide kullanılmasının Fars edebiyatında yeni bir şey olduğunu belirtir ve bunun esas nedeni olarak, Varka ve Gülşâh’ın orijinal efsanesi Urvâ ve Afrâ’da, eski Arap yöntemine göre bir olayın açıklamasına Arap şair Urvâ’ya atfolunan aşk mısralarının ve ağıtların eşlik etmesini gösterir. Ona göre efsaneyi Farsçaya çeviren Ayyûkî, aşk konulu mısralarla her karşılaştığında mesneviye bir gazel dahil etmiştir.”¹⁴

Ayyûkî’nin mesneviye getirdiği bu yenilik “XIII. yüzyıl şairlerinden Emîr Hüsrev-i Dihlevî’nin dikkatini çekmiş, Kırânü’s-sa’deyn adlı mesnevisinde onun yaptığına ek olarak gazelin yanında

¹⁰ Mustafa Çiçekler, “Mesnevi” mad., *DİA*, C. 29, s. 320.

¹¹ Ateş, *agm.*, s. 130.

¹² Çiçekler, *agm.*, s. 320.

¹³ Ateş, *agm.*, s. 130.

¹⁴ Zabilullah Safa, *Introduction to Ayyûqî, Varqa u Gulshâh*, Beirut, Vol. 20, pp. 366-79 (Dankoff, *agm.*, s. 10’dan)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

kasideye de yer vermiştir. Emir Hüsrev'den sonra Ubeyd-i Zâkânî, Uşşâk-nâme adlı mesnevisinin içine gazel yerleştirmiştir. Hümâm'a ait bu gazeller mesneviyle aynı vezindedir.”¹⁵

Robert Dankoff'un, XII. yüzyıl şairi Nizâmî'nin mesnevilerinde gazel formuna yer vermediğini¹⁶ söylemesine rağmen, Ateş, “Nizâmî'de kahramanların ağzından söylenen *gazeller* ise, tamamıyla mesnevi şeklindedir” demek suretiyle Dankoff'tan farklı bir tespitte bulunur. Anlaşılan Dankoff, Ateş'in ifadesiyle “mesnevi şeklindeki” gazelleri, şekil bakımından değerlendirmiş ve bu gazelleri lirizm unsuru olarak saymamıştır.

Dankoff makalesinin devamında Selmân-ı Saveci'yi, diğer Fars şairleri içinde ayrı bir yere koyarak, onun öncekilerin aksine mesnevilerdeki gazeller konusunda çok daha titiz ve üretken bir şair olduğunu belirtir: “Fars mesnevi geleneği ile ilgili kuralın bir istisnası, Selmân-ı Saveci'nin Cemşid ü Hurşîdî'dir. Bu nispeten kısa eser (2700 mısra), genellikle lirik (gazel, kıt'a, rubai vs.) ilavelerle doludur: Bunların toplamı, 45 gazel, 18 kıt'a, 21 rubai ve 1 ferd dahil olmak üzere 85 kısa parçadan ibarettir.”¹⁷

Türk edebiyatında varlığından haberdar olduğumuz ilk mesnevi Kutadgu Bilig'dir. Balasagunlu Yûsuf Hâs Hâcib tarafından, 1069 yılında tamamlanmış olan Kutadgu Bilig, dinî ve ahlaki muhtevalı bir eserdir. İlaveler ile birlikte yaklaşık 88 başlık altında toplanan eserin esas kısmını oluşturan bölüm, “fa'ülun fa'ülun fa'ülun fa'ül” vezniyle yazılmıştır. 1-6520 [beyitler](#) mesnevi tarzında kendi arasında kafiyelidir. Eserin sonuna eklenmiş olan 44 beyitlik bir kısım (beyit 6521-6564) mütekarip vezninde olup, *kaside* tarzındadır. Zamanenin bozukluğundan ve dostların cefasından bahseden 40 beyitlik bir parça (6565-6604) ise evvelki parçanın vezninde ve mesnevi tarzındadır. Kitap sahibi Yûsuf Hâs Hâcib'in kendi kendisine nasihat vermesinden bahseden 41 beyitlik parça da (6605-6645. beyitler) eserin aslı gibi, mütekarip vezninde ve *kaside* tarzındadır. Eserde mesnevi ve kaside dışında başka bir nazım şekli bulunmamaktadır.¹⁸

Türk edebiyatında mesnevi denildiğinde ilk akla gelen, Mevlânâ Celaleddin Rumî'nin 26.000 beyitlik Farsça mesnevisidir. 3000 civarında gazeli olan Mevlânâ, mesnevisinde gazel formuna yer vermemiştir. Aynı şekilde tıpkı İran şairleri Emir Hüsrev ve Cami gibi

¹⁵ Çiçekler, *agm.*, s. 320.

¹⁶ Dankoff, *agm.*, s. 9.

¹⁷ Dankoff, *agm.*, s. 9.

¹⁸ bk. Reşit Rahmeti Arat, *Yûsuf Has Hacip, Kutadgu Bilig I Metin*, TDK Yay., Ankara, 2007.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

mesnevilerinde gazel formuna yer vermeyen Kutb ve Alî Şîr Nevâî (öl. M.1501) mesnevi kurallarına sıkı sıkıya bağlı olan iki Türk şairidir.¹⁹

Türk edebiyatının geçiş devri eserlerinden bir diğeri Edib Ahmed B.Mahmud Yükneki'nin, Atebetü'l-Hakayık adlı eseridir. Şair, aruzun mütekarib vezniyle meydana getirdiği eserinde, mesnevi dışında herhangi bir nazım şekline yer vermemiştir.²⁰

Anadolu sahası Türk edebiyatında mesnevisi içinde gazel kullandığı bilinen ilk şairin Ahmed Fakîh (öl. M.1251) olduğu tespit edilebilmektedir. Ahmed Fakîh'in dinî muhtevalı "Kitâbu Evsâfi Mesâcidi's-şerîfe" adlı mesnevisinde gazel formunda iki manzume bulunmaktadır.²¹ Bu gazellerden ilki mesnevinin 30-37., ikincisi 79-85. beyitleri arasındadır. Mesneviyle aynı vezinde (mefâ'îlün mefâ'îlün fa'ûlün) yazılan bu gazellerin her ikisinin de beyit sayıları 7'dir. Gazellerin herhangi bir başlığı yoktur ve gazellerin sadece ilkinde mahlas (*Ahmed*) kullanılmıştır. Bu gazellerin birincisinde matla ve makta beyitleri mevcutken, ikincisinde matla beyti bulunmamaktadır.

Kişinün şâd olur gönli vü cânı
Ne gözdür göricek ağlamaz anı

Çu Hakdur nûrını görgil Resûlün
Kim inkâr eyler ise yok imânı

Ebûbekir ile Ömer bile yatur
Tolapdur anlarunla iki yanı

Şefâ'atçi olısar ümmetine
Tutısar ümmeti bunca cihânı

Gümişden yassı bir mîh dokunmuş
Oracukdur Ebûbekrün nişâmı

Kimesneye vefâ itmez bu dünyâ
Kıyas itgil bulardan sen var anı

Dükeli enbiyâ vü hâs sahâbe
Zemîne girdi terk itdi zemânı

Salavât vir Resûlu'llâha *Ahmed*
Uzatma kasr eyle sen divânı (30-37)

¹⁹ Dankoff, *agm.*, s. 9.

²⁰ bk. Arat, **Edib Ahmed B. Mahmud Yükneki, Atebetü'l-Hakayık**, TDK Yay., Ankara, 2006. s. 10.

²¹ Hasibe Mazıoğlu, **Ahmed Fakîh, Kitâbu Evsâfi Mesâcidi's-şerîfe**, TDK Yay., Ankara, 1974, s. 23, 26.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

Diğer gazel ise şöyledir:

Didi Hak kulları gel evüme
Güci yiten gerekdür ola fermân

Tamu odından âzâd olmağışın
Berriye ıssısına nola var yan

Bu yolda çünkü zahmetler çekersin
Çu rahmet iderise nola gufrân

Bu dünyâ kesb idicek yir durur bil
Hüner ehlinenisen oşda meydân

Özüni yığ harâm işden hemişe
Ki yarın kılmayasın âh u figân

Gözünden yaş akıtgıl düz namâzın
Ki olur katrası dürrile mercân

Niçe cem' idesin dünyâ metâ'ın
Sanursın şöyle kalur iş bu devrân (79-85)

Sultan Veled (öl. M.1312)'in, Şeyh Mahmûd-ı Şebüsterî (öl. M.1318)'nin, Alî Şîr Nevâî'nin, Yunus Emre (öl. M.1320)'nin, Şeyyad Hamza'nın, Şeyyad İsa'nın ve Nâbî'nin, Nahifî'nin, mesnevilerinde gazel formunda herhangi bir manzumeye tesadüf edilmemektedir.

Taşlıcalı Yahya Bey, Şâh u Gedâ adlı mesnevisi dışında, Nev'î-zâde Atayî de Âlem-nümâ/Sâkî-nâme dışındaki mesnevilerinde gazele yer vermemişlerdir.

Türk edebiyatında Alî Şîr Nevâî gibi mesnevilerine hiç gazel ilave etmeyen şairler bulunduğu gibi, Celîlî²² gibi “Gül-i Sad-berg-i Bî-hâr”²³ adlı 67 beyitlik bir mesneviye yüz gazel ekleyen şairler de

²² “Hamidî-zâde Celîlî'nin ‘Külliyât’ı ile hayatına dair kaynaklarda verilen bilgiler dikkatlice incelenirse, onun edebiyatımızda, üçüncü hamsenin yazarı olduğu görülecektir. O, Hüsrev ü Şîrîn ile Leylâ vü Mecnûn hikâyelerini yazmakla, ‘Penc Gene’ yolunda yürüyenlere katılmış; Hecr-nâme ve Mehek-nâme’leri ‘icâd’ etmekle onlardan ayrılmış; Gül-i Sad-berg-i Bî-hâr’la bu sahaya ‘yenilik’ getirmiştir. Gül-i Sad-berg-i Bî-hâr, hamse düzenleme yolunda bir yenilik getirmektedir. Celîlî, bir çeşit “Gül ile Bülbül Münâzarası” denebilecek muhtevâda ‘Yüz Gazel’ yazmıştır.” Hüseyin Ayan, “Celîlî'nin Meheknâmesi”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Prof. Dr. Harun Tolasa Özel Sayısı, İzmir, 1983, s. 6.

²³ “Külliyatın 3^b-86^b varakları arasında sayfa kenarında yer alan bu eser, mesnevi ve gazellerden meydana gelmiştir. Bazı kaynaklarda sondaki gazellerden dolayı ‘divançe’ zannedilmiş, ‘Gül-i Sad-berg Divanı’ şeklinde adlandırılmıştır. Tevhid, naat ve dîbâce denilebilecek altmış yedi beyitlik bir mesneviden sonra gazeller kısmı gelmektedir. Dîbâcede gül bahçesinde yapılan bir gezinti sırasında yüz

vardır. Bununla birlikte Mesnevî-i Murâdî adlı eserinde 3 Farsça gazel yazdığı hâlde gazele karşı olan Mu'înî,

Mu'înî gazl-i 'ışka cânı gazzâl

İdüp 'azl it dilüñ şi'r ü gazelden²⁴

ve mesnevisinin gazel sanılmasından şikâyet eden Gelibolulu Âlî gibi şairler de vardır:

Sanmasunlar ki gazeldür bu kitâb

Göre beş beyt ile mimârî savâb²⁵

Lirizmin dili: Gazel

“Kadınlarla sevgi üzerine konuşmak, söyleşmek” anlamına gelen gazel, Arap edebiyatında müstakil bir nazım şekli olmayıp kasidelerin başındaki nesb karşılığında kullanılmıştır.²⁶ Fars edebiyatında önce Enverî (XII. asrın ikinci yarısı) ve arkasından Hâkânî Şîrvânî (öl. M. 1199) de ve ondan bir asır sonra gelen Sadî'de bugünkü tarife uygun gazeller bulmak mümkündür.²⁷ Gazel, XIII. yüzyılda Türk edebiyatında Fars edebiyatı yoluyla girdiğinde artık müstakil bir nazım şeklidir.

Velut bir nazım şekli olan gazelden zaman içinde başka nazım şekilleri doğmuştur. Gazel, “*nazîre adı altında, başka şairleri onu model alarak yeni yeni şiirler yazmaya davet ve teşvik*”²⁸ etmiş, ayrıca bend esasına dayalı başka nazım şekillerinin (*taştîr, terbî*,

yapraklı bir güle rastlandığı anlatılmakta, ayrıca bülbülün feryadı ve güllerin geçiciliği dile getirilmektedir. ‘Gül-i sad-berg-i Bî-hâr’ gibi 67 beyitlik bir mesneviye yüz gazelin ilave edilmesi, o zamana kadar görülmüş bir şey değildir. Onun için hemen hemen bütün tezkireler, ‘gazeliyatta Gül-i Sad-berg’i vardır.’ diyerek, kimisi tek esere, kimisi iki esere veya risaleye. Kimileri de bu ad altında bir divana işaret etmektedirler. Celîlî, daha genç yaşlarda, Gül-i Sad-berg-i Bî-hâr’ı ayrı bir eser saymış ve dostlarına da böyle takdim etmiştir.” Şevkiye Kazan, **Hamidzade Celîlî Hayatı, Eserleri Edebi Kişiliği ve Hüsrev ü Şîrîn Mesnevisi** (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 1997, s. 7.

²⁴ Kemal Yavuz, **Mu'înî'nin Mesnevî-i Murâdiyye'si**, E-Kitap:

<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFF7BA884A184682F1FA4A68E4166C0C04> (Son Erişim Tarihi: 15 Eylül 2009), s. 191.

²⁵ İsmail Hakkı AKSOYAK, **Tuhfetü'l-uşşâk**, E-Kitap:

<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFF7BA884A184682F15DC9FD9D89694F3B> (Son Erişim Tarihi: 15 Eylül 2009), s. 261.

²⁶ Haluk İpekten, “Gazel” mad., *DİA*, C. 13, İstanbul, 1996, s. 440.

²⁷ Ateş, “Gazel” mad., *İslam Ansiklopedisi (IA)*, C. 4, Eskişehir, 1997, s. 733.

²⁸ Ömer Faruk Akün, “**Divan Edebiyatı mad.**”, *DİA*, İstanbul, 1994, C. 9, s. 406-407.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

tahmîs, tesdîs) doğmasını; *müstezad* ve küçük bir kaside hükmünde olan *gazel-i müzeyyel*'in ortaya çıkmasını sağlamıştır.²⁹

Gazelin bir nazım şekli olarak Türk şairleri tarafından benimsenmesinin nedenini, onun Türk kültürünün ezgisindeki belli başlı seslerden biri olmasıyla izah eden Andrews³⁰, gazelin “bir tür olarak uzun ömürlü oluşunu ve popülerliğini, eğlendirici ve düşündürücü zihinsel oyunlara, zekâ gösterilerine olduğu kadar, duygusal içeriğine de borçlu”³¹ olduğunu düşünür. Andrews, gazelin söz dizimsel özellikleri bakımından günlük konuşma dilinin söz dizimiyle benzerlik gösterdiğini, bu benzerliğin gazelde önemli bir duygusal bileşenin bulunduğu anlamına geldiğini ve bunun sonucu olarak gazelde devrik cümle kullanımının arttığını belirtir. Ona göre “İvedilik ve duygusallık, yüklemelerin, sözcenin başına getirilerek öne çıkarılmasına yol açar. Samimiyet ise, cümle öğelerinin dizilişinde esaslı bir farklılıkla, bilhassa devrik cümle kuruluşuyla kendini belli eder, çünkü devrik cümle kuruluşuyla bilginin açığa vuruluşunun ertelenmesi ve yüksek belirsizlik potansiyeli, konuşanın ve dinleyenin temel mesaj içeriğini büyük ölçüde bilmesine, ortak bir bilgi paydalarının bulunmasına dayanır.”³²

Yine Andrews’e göre gazelin tasvir edici bir özelliği vardır: Dünyayı resmeder ve dünya üzerine konuşur (dünyayı yorumlar). Dramatik özelliği vardır, gerçekliğin çeşitli yönlerini dolaysız biçimde canlandırır. Gazelin dramatik işlevini göz önüne alırken, ister istemez bir tevriye çıkar karşımıza: “Gazel oyundur ve bir anlamda bir oyun metnidir. Aslında, gazel çoğu kez bir oyun hakkındaki oyuna benzer. Gazel, belirli bir etkinlik için senaryo işlevi görür.”³³ Andrews, bütün bu özelliklerinden dolayı gazellerin mesnevilerde, en yüksek duygusal gerilim noktalarına yerleştirildiğini ve karakterlerin duygusal hâli üzerine bir yorum veya o duygusal hâlin genişletilmesi işlevi gördüğünü belirtir.³⁴

Mesnevilerde görülen gazellerin özellikleri

Bilindiği gibi mesnevilerde gazel, kaside, kıt’a, rubai, tardiye vb. birçok nazım şekli kullanılmıştır. Ünver, bu nazım şekillerinin mesnevilerdeki işlevlerini ve özelliklerini şu şekilde sıralar:

²⁹ *agm*, s. 407.

³⁰ Walter G. Andrews, *Şiirin Sesi Toplumun Şarkısı*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s. 17.

³¹ Andrews, *age.*, s. 138.

³² *age.*, s. 138-139.

³³ *age.*, s. 139

³⁴ *age.*, s. 141.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

“1. Bunlar genellikle kahramanların ağzından söylenir. Bu şiirler bazen âşîğın sevgilisine gönderdiği aşk mektubudur ya da aşk mektubunda yer alır. İki âşîğın karşılıklı olarak şiir söyledikleri de olur. Bazen de asıl kahramanların yanında bulunan olayın geri plândaki kahramanları, efendilerinin duygularını dile getirmek üzere şiir söylerler. Mesnevîlerde doğrudan doğruya şairin ağzından söylenmiş şiirler de görülebilir.

2. Şair, mesnevîden bu tür şiirlere geçmeden önce, son beyitte bunu haber verir. Böylece mesnevî ile araya giren şiir arasında bağlantı kurar.

3. Bu şiirlerden pek azında şairin mahlası ile karşılaşırız. Sonunda kahramanın adı bulunan ya da hiçbir ad bulunmayan şiirler çoğunluktadır. İçinde bulunduğu mesnevî ile aynı vezinde yazılmış nazım şekilleri vardır; ancak değişik vezinle yazılanlar daha çoktur.

4. Mesnevî içinde değişik nazım şekillerinin yer alması, özellikle gazel yazılması İran edebiyatında başlamıştır. Fakat Türk şairlerinin mesnevîlerindeki gazeller, hem sayıca çok olmaları, hem de nazım tekniği yönünden gazelin bütün özelliklerini taşımaları bakımından dikkat çekicidir. Hatta, bazı şairlerin mesnevîlerdeki gazelleri, divanlarındaki gazeller arasında da görebiliriz.”³⁵

Mesnevîlerde gazel niçin tercih edilir?

Şairlerin mesnevîlere yerleştirdikleri gazelleri “lirik patlama/eklenti” (lyric outburst / lyric insertion) olarak adlandıran Dankoff, Ayyûkî’nin mesnevîsinde kimi gazellerin hikâyenin kritik anlarında ortaya çıktığını, çoğununsa monotonluğun arttığı noktalarda hikâyeye dahil olduğunu ifade eder. Ona göre, bu gazeller karakterin iç hâline bir bakıştır ve karakterin yüksek sesle düşündüğü “monolog” niteliğindedir. Ayyûkî, bir gazeli hikâyenin duygusal gerilim noktalarına yerleştirme konusunda aceleci davranmaz ve bunu bir seçeneğe bağlı olarak yapar. Ayyûkî’yi takiben Varka ve Gülşâh mesnevîsini nazm eden Yûsuf-ı Meddâh’ta ise gazeller, hep olaylar dizisi esnasındaki duygusal gerilim noktalarında ortaya çıkar.³⁶

Kahramanlar tarafından karşılıklı söylenen gazelerde gerek kafiye ve rediflerin, gerekse birinci teklik şahıs iyelik ekinin kullanılması, karakterler arasındaki romantik ilişkiyi hikâyeye zeminine karşı daha keskin bir noktaya getirmek anlamına gelmektedir. Şairler gazelleri hikâyenin kritik noktalarına koymuşlar, gazellere bir rol biçmişler, ortak bir kafiye ve redifle gazelleri birbirine sıkı bir şekilde bağlamışlardır.³⁷

³⁵ Ünver, *agm.*, s. 445-446.

³⁶ Dankoff, *agm.*, s. 12.

³⁷ *agm.*, s. 13.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

Tercümeden telife giden yol: Gazel

Fars mesnevilerinde Ayyûkî ile başlayıp bir süre sonra durma noktasına gelen, fakat Türk edebiyatında filizlenip artan bir şekilde devam eden mesnevide gazel kullanma âdeti bizi bir konuda düşünmeye sevk etmektedir. Acaba mesnevilerde gazel formunu kullanma ilk başlarda tercüme yoluyla tanıştığımız mesneviyi kendimize mâl etmenin bir yolu muydu? Kimi mesnevilerin Farsça asıllarında hiç gazel bulunmamasına rağmen, Türk şairlerinin hikâyenin belli noktalarında gazel söylemeleri esere, telif eser görüntüsü vermek niyetiyle de yapılmış olabilir mi?

Şüphesiz bu sorulara cevap vermek oldukça zordur. Bununla birlikte divan şairlerinin mesnevi sahasında üstat kabul ettikleri Nizâmî'nin mesnevilerinde bugünkü anlamda gazele yer vermemiş olmasına karşın, onun Husrev ü Şîrîn, Leylâ vü Mecnûn, Heft-peyker ve İskender-nâme gibi eserlerine nazireler söyleyen Türk şairlerin eserlerinde ziyadesiyle gazel formuna yer vermeleri başka teknik sebepler yanında elbette bu türü hedef kitle olan Türk okuyucusuna mâl etmek ve esere telif eser hüviyeti kazandırmak anlamına da geliyordu. Bunun en önemli örneklerinden biri de Hümâmî'nin Sî-nâme adlı mesnevisidir. Sî-nâme "Emir Hüseyinî'nin Sî-nâme veya Işk-nâme adlı Farsça mesnevisinden nakil olup Emir Hüseyinî'nin eserinde, mesnevî tarzının dışında bir nazım şekli"³⁸ bulunmamasına rağmen, Hümâmî kendi eserine 30 gazel eklemiştir. Bu ve bunun gibi örnekler arttıkça tercümeden telife giden yol olarak gazel hakkındaki düşüncelerimiz daha da vuzuhiyet kazanacaktır. Mesnevilerde gazel kullanımı, anlatılan hikâyenin tercüme imajından kurtarılmasına yardım edeceği gibi, hikâye kahramanlarının temsil ettikleri kültürü, Türk okuyucusuna benimsetmek amacına da hizmet edebilir. Örneğin XIV. yüzyılda Meddâh Şâzî'nin Dâsitân-ı Maktel-i Hüseyin adlı mesnevisindeki kahramanların dilinden söylenen 17 gazelde kimi zaman Hz. Ali'nin, kimi zaman da Zeynelabidin'in sesini duyarız. Şairin aradan çıkıp okuyucuyu adı geçen kahramanlarla baş başa bırakması, okuyucunun hikâyenin kahramanıyla, dolayısıyla kahramanların temsil ettikleri kültürle özdeşleşmesini kolaylaştıracak etkili bir tekniktir.

Diyalog tekniği

Çift kahramanlı hikâyelerde diyalog kültürünün gazeller vasıtasıyla aktarılması, mesnevilerdeki gazellerin mahiyetleriyle ilgili farklı yaklaşımlar geliştirmemizi sağlar. Yukarıda izah etmeye

³⁸ Âmil Çelebioğlu, *Türk Edebiyatı'nda Mesnevi (XV. yy.'a kadar)*, Kitabevi Yay., İstanbul, 1999, s. 272.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

çalıştığımız tercümeden telife giden yol olarak mesnevilerde gazellerin kullanılması konusunda ortaya koyduğumuz düşünceyi destekleyecek hususlardan biri de kimi gazellerin diyalog (münazara) havası içinde devam etmesidir. Edebiyatta münazara tekniğinin menşei tartışmalı bir konu olmasına ve çeşitli kimselerce ilk örneklerinin Arap ve Fars kaynaklarına dayandırılmasına rağmen³⁹, Türk edebiyatında ilk münazara örneklerinin yer aldığı *Dîvânu Lugatî't-Türk* adlı eserden hareketle bu kültürün XI. yüzyıldan çok daha gerilere dayandığı ve sözlü kültürümüzde daha önceleri de var olduğu düşünülebilir. Divan şairlerinin bu tekniği büyük bir başarı ile kullanmaları, onların beslendikleri sözlü kültür geleneğinin bir tezahürü olmalıdır. Şairlerin bu tekniği gazellerinde kullanmaları ise yine türe kendi beslendikleri kültürün rengini vermek ve bu kültürü içselleştirmek amacını taşımaktadır.

Mesnevilerde genel olarak karşılaştığımız monologlar dışında diyalog hissi uyandıran ve divan edebiyatımız için orijinal bir örnek olarak değerlendirilebilecek olan aşağıdaki iki gazel bir sergüzeşt olan "*Sernüvişt-nâme-i 'Acizi'*"⁴⁰ de geçmektedir:

Gazel-i bî-bedel-i 'âşıkâne

Ey cemâli şem'ine pervâne-i cân olduğum
Yek nazarda âteş-i 'aşkıyla süzân olduğum

Lahza lahza mey gibi bagrım kılıp derd ile hûn
Döne döne sîh-i hicrânıyla büryân olduğum

'Ârızîñ yağmaya verdi 'akl u dîn u sabrımı
Çok mudur zülfün ucundan dil-perîşân olduğum

Çeşm-i bîmârın gören dil-hasteler bulmaz şifâ
Bu mudur kat'î cevâbın bana kurbân olduğum

Hep temâşâ-yı cemâlin-çündür ey âfet nigâh
'Âlem-i ervâhdan bu dehre püyân olduğum

Bir nefes dür olmamaktır 'aşkdan murâd
Ney gibi *Kâzım* serâpâ dâğ-ı efgân olduğum

Cevâb-ı cânân-ı bî-efrân

Ey beni şem' ü özün pervâne tahmîn eyleyen
'Aşk ile terk-i kuyûd-ı mezheb u dîn eyleyen

³⁹ Daha geniş bilgi için bk. Ahmet Tanyılmaz, *Firdevsî-i Tavîl, Münâzara-i Seyf ü Kalem* (İnceleme-Metin-Sözlük), (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005. s. 3-6.

⁴⁰ Haluk, Gökalp, *Eski Türk Edebiyatında Manzum Sergüzeşt-nâmeler*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2006, s. 483-484.

‘Aşk odu evvel düşer ma‘şûka andan ‘âşîka
Böyle keşf etmiş tarîk-i ‘aşkı ta‘yîn eyleyen

Tâ ezel ben dil verip ruhsârına derd almışım
Cevher-i ‘aşkı benim hep sana terhîn eyleyen

Ka‘be-i ‘aşkıñ benimle kıldı erkânın tamâm
Leylâ vü Şîrîn ü ‘Azrâ’yı mecânîn eyleyen

Biñ onulmaz yâra açmışdır gamınla sînemi
Zülf-i sümbül-i tâbîñi bu rütbe rengîn eyleyen

Redd-i sadr-ı izhâr-ı ‘acz etsem n’ola *Kâzım* gibi
Ey beni şem‘ u özin pervâne tahmîn eyleyen (SA, v.14^a-14^b)

Bu örnekler F. Kadri Timurtaş’ın mesnevilerdeki “gazeller üzerinde, hikâyenin havası ve vak’aların şahıslar üzerinde uyandırdığı ruhî hâller göz önünde tutularak yapılacak bir tahlilin oldukça enteresan olacağı”⁴¹ düşüncesini destekler mahiyettedir.

Mesnevilerdeki gazellerin anlatılan hikâyedeki zaman kavramıyla münasebeti

Vakayı yavaşlattığı, hikâyenin akışını durdurduğu şeklinde mesnevilerdeki gazelleri olumsuzlayan yaklaşım⁴², hikâyelerdeki zaman kavramı ve anlayışıyla ilgili bir sorgulamayı beraberinde getirir. Bilindiği gibi mesnevilerde modern hikâyelerdeki gibi bir zaman kavramından söz etmek mümkün değildir. Öyleyse mesnevilerde şair, zaman kavramını nasıl yönetmektedir? Vakanın akıp gittiği ve okuyucuyu sürükleyip götürdüğü bir anda, gazelin devreye sokulması farklı bir zaman telakkisinin sonucu olabilir mi?

Randall’a göre, “Zaman konularıyla ilgili olarak bir olay örgüsü çözümlemesi en az üç kilit kavramı ortaya koyar: *Akışkanlık* (poflunence), *nedensellik* ve *energeia*.”⁴³ Bir hikâyeyi okuyan kimse, olay örgüsü sayesinde hikâyeyi takip eder, çünkü olay örgüsü geleceğe dayanır ve okuyucuyu sürekli geleceğe doğru yöneltir. Bir hikâyenin büyüsunün merkez noktası bu geleceğe bakış noktası ve ileriye doğru harekettir ki, bu durum “*akışkanlık*” kelimesiyle

⁴¹ F. Kadri Timurtaş, *Şeyhî ve Hüsrev ü Şîrîn’i*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, 1980, s. 108.

⁴² Hüseyin Ayan, Hamdullah Hamdi’nin mesnevisinden hareketle bu mesnevideki gazellerin mesnevinin akışını durdurduğu görüşündedir. (Daha geniş bilgi için bk. Ayan, *agm.*, s. 32.) Ateş de aynı görüştedir. (bk. Ateş, Leylâ ile Mecnûn, *İA*, C. 7, s. 54.

⁴³ William L. Randall, *Bizi ‘Biz’ Yapan Hikâyeler*, (Tercüme: Şen Süer Kaya), Ayrıntı Yay., İstanbul 1999, s. 127.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

özetlenir.⁴⁴ Akışkanlığın okuyucuyu bir yandan ileriye odaklamasına rağmen diğer yandan okuyucunun geriye doğru hikâyeyi anlamlandırmasına katkı sağladığı belli ölçülerde doğrudur. Ancak düşünülmesi gereken hususlardan birinin modern hikâyeye ile mesnevi geleneğinin birbirinden farklı şartlara tabi olduğudur. Mesnevide modern hikâyeye göre hikâyenin akışını yavaşlatan unsur sadece arada söylenen gazeller değildir. Şairin duygu ve düşüncelerini manzum olarak söylemesi, bir vezne tabi olması ve kafiyei gözetmesi gerekir. Mesnevi şairi tam da bu noktada farklı bir enstrümana müracaat etmek suretiyle okuyucunun hikâyeyi geriye dönük olarak anlamlandırması için bir fırsat sunar. Hikâyenin bir yerinde gazel söyleyen şair, okuyucuyu lirizmin imkânlarıyla yoğun bir his dünyasına sokar ve geçmişi şimdide yaşatmayı hedefler. Bu bakımdan, Brooks'un mantığıyla mesnevilerdeki gazeller, "geçmiş şimdi olarak okunmak zorundaysa, zaten bildiğimiz, uzanmamızı bekleyen bir geleceğe göre geçmişte kaldığımızı bildiğimiz, tuhaf bir şimdidir bu."⁴⁵ Forster'e göre *nedensellik*, olay örgüsünü salt hikâyeden ayıran şeydir. Forster, olayla olay örgüsü arasındaki farkı şu örneklerle izah eder: "Kral öldü, sonra kraliçe de öldü" bu bir hikâyeye, yani olay anlatım biçimidir. "Kral öldü, üzüntüsünden kraliçe de öldü" cümlesi ise olay örgüsüdür ve burada bir nedensellik söz konusudur. Birinci cümle bir hikâyede geçiyorsa "Peki sonra ne olmuş?" sorusunu sorarız. Ama "olay örgüsünde geçiyorsa, "Neden?" diye sorarız."⁴⁶ Mesnevilerde kahramanların birbirlerine nâme yazmaları, nâmelerin soru cevap şeklinde cereyan etmesi ve bu nâmelerden hemen sonra genel olarak gazel söylenmesi "nedensellik" açısından değerlendirilmesi gereken hususlardır. Bu noktada Fuzûlî'nin Leylâ vü Mecnûn mesnevisinde rastladığımız kimi gazellerin bir anlamda soru anlamı taşıması ve cevapların mesnevi nazım şekliyle verilmesi üzerinde kısaca durmak gerekir. Leylâ vü Mecnûn'da "Bu gazel Mecnûn dilindedir" başlığında yer alan:

Eyle ser-mestem ki idrâk etmezem dünyâ nedür
Men kimem sâkî olan kimdir mey-i sahbâ nedür (2658)⁴⁷

Matla beytiyle başlayan gazelin devamında "Cevâb-ı Leylî" başlıklı ve mesnevi nazım şekliyle yazılmış olan manzume gelir ve şu şekilde başlar:

Leylî dedi ey karîne-i rûh
Kâm-ı dil ü mübtelâ-yı mecrûh (2663)⁴⁸

⁴⁴ *age.*, s. 127-128.

⁴⁵ *age.*, s. 129.

⁴⁶ *age.*, s. 129.

⁴⁷ Muhammet Nur Doğan, *Fuzûlî, Leylâ vü Mecnûn*, Yelkenli Yay., İstanbul, 2008, s. 472.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

Bu beyit ve devamı okunduğunda zihinlere “ne dedi?” ve “neden dedi?” soruları gelecektir. Soruların gazelle sorulması, cevapların geçmiş zaman kipiyle ve mesnevi nazım şekliyle verilmesi şüphesiz ki cevabın iknâ edici bir zorunluluğu bulunmasındandır ve bu da ancak birbiriyle bağlantılı uzun cümlelerin kurulmasını kolaylaştıran mesnevi nazım şekliyle mümkündür.

Olay örgüsünün zamanla ilişkili olarak anahtar kelimelerinden biri de “energeia”dır ve bu kavram da “nedensellik”le ilişkilidir. Energeia, “hem karakterde hem de durumda var olan potansiyelin gerçekleşmesi”⁴⁹dir. “Bir hikâye yazarının enerjisi yoğunlaştırma aracı, geçmiş zaman kipli anlatıdır. Geçmiş zaman kipli bir anlatı, ‘ileriye gidebilmek amacıyla...kendisini geçmişe yerleştirir. Sanki hikâyenin geleceği, onu yavaş yavaş içine çeken bir vakummuş gibi. Anlatı ancak kendini geçmişin öbür ülkesine yerleştirerek geleceğine, şimdiye gitme özgürlüğünü kazanır.”⁵⁰ Randall, hikâyenin enerjisinin bizi geriden ittiğini, *akışkanlığın* ise ileriden çektiğini, böylece bir yere gittiğimizi ve bunun da yönlendirildiğimizi hissettiren bir durum olduğunu söyler ve arkasından “bir hikâyeyi ileriye doğru okur, ama geriye doğru anlarız tıpkı hayat gibi. Hayatı ileriye doğru yaşar, fakat geriye doğru anlarız”⁵¹ der. Sonuç olarak zaman ve olay örgüsü arasındaki ilişki *akışkanlık*, *nedensellik* ve *energia* şeklinde adlandırılan anahtar kelimelerde gizlidir. Mesnevilerdeki gazellerin genellikle geniş zaman kipiyle yazılmasının hikâyenin akışkanlığını ve hikâyenin geçmiş zaman kipiyle anlatılmasından kaynaklanan “geriden itme” gücünü yavaşlatır. Lakin, Ayan’ın da belirttiği gibi gazel vasıtasıyla kahramanın vak’a karşısındaki ruh hâletiyle karşı karşıya gelen okuyucu, biraz daha konunun içine girer ve daha büyük bir şevk ve heyecanla eseri okumaya can atar.⁵²

Gazellerin genel olarak geniş zaman kipiyle yazılması aslında farklı bir zaman telakkisiyle izah olunabilir. Bu telakkide, zamanın dikey olarak değil, yatay olarak seyretmesi söz konusudur. Yatay olarak genişleyen zaman, hem istikbali hem de maziye kucaklayan bir hüviyettir. Bu sayede şair, kendi hikâyesiyle anlattığı büyük hikâye arasında bağ kurar ve okuyucunun zihninde kendi hikâyesinin en az anlattığı hikâye kadar önemli olduğu imajını

⁴⁸ *age.*, 474.

⁴⁹ H. Gardner, **The art of fiction: Notes on craft for young writers**. New York: Vintage, 1985, s. 47. (Dipnot Randall’a aittir: *age.*, s. 130.

⁵⁰ Ursula Le Guin, **Dancing at the edge of the world: Thoughts on the words, women, places**. New York: Harper Row, 1989, s. 38. (Dipnot Randall’a aittir. *age.*, s. 130.

⁵¹ Randall, *age.*, s. 130.

⁵² Ayan, *agm.*, s. 32.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

oluşturmaya çalışır. Özellikle Fuzûlî'nin Leylâ vü Mecnûn mesnevisindeki 22 gazel karakterlerin dilinden söylenmesine rağmen şairin her gazelde mahlasını zikretmesi, bu açıdan dikkate değer bir konudur. Münacat tarzındaki iki gazelle birlikte söylenen 24 gazelde Fuzûlî'nin mahlas kullanması,

Mende Mecnûn'dan füzûn âşıklık istidadı var
Âşık-ı sâdık menem Mecnûn'un ancak adı var

iddiasının Leylâ ve Mecnûn hikâyesindeki tezahürü olarak görülebilir mi?

Mesnevi şairi, kimi zaman hikâye anlatmanın yorucu temposundan sıkılıp okuyucuyla hasbîhâl etmek ve bir anlamda okuyucuyla doğrudan doğruya iletişim kurmak ihtiyacı hisseder. Bu yolla hem hikâyeyi kendisinin anlattığını hatırlatır; hem de görmediği, tanımadığı, bilmediği insanlarla kendisi hakkında konuşur. Okuyucu ise, hikâye anlatıcısının kendisiyle muhatap olmasının verdiği özgüveni yaşar ve Türk kültürünün en önemli özelliklerinden biri olan sohbet havasını teneffüs eder.

Gazellerin mesnevilerde genellikle monotonluğun arttığı noktalara yerleştirilmesinin, akışkanlıkta görülen aksaklıkları gidermenin, mesnevilerde zamanı yeniden yapılandırmanın farklı bir metodu olduğunu söyleyebiliriz.

Gazelin yolculuğu: divanlardan mesnevilere/ mesnevilerden divanlara

Mesnevilerdeki gazellerin divanlardan mı mesnevilere, yoksa mesnevilerden mi divanlara aktarıldığını kesin olarak belirleyebilmek mümkün değildir. Ancak, divan edebiyatında hem divanı hem de mesnevisi olan şairlerin divanlarındaki/mesnevilerindeki kimi gazelleri hiçbir değişiklik yapmadan mesnevilerine/divanlarına aktarmaları⁵³ üzerinde durulması gereken hususlardan biridir. Bu gazellerin sıradan manzumeler olmadığı muhakkaktır. Mesnevide geçen kimi gazellerin divanlarda yer almaları titiz bir musannifin tercihi değilse, bu tercih bizatihi şaire aitse o zaman şair bir bakıma divanından konuya mutabık düşecek gazeller içinden en güzelini seçip mesnevisinin uygun yerine yerleştirmiş demektir. Eğer gazel mesnevinin akışı içinde hissini en titrek ilhamlarıyla söylenmiş ise şair bu gazeli bir kez de divanında dikkatlere sunmak istemiş olabilir. Şairin böyle bir tercihte bulunması,

⁵³ Bunun en tipik örnekleri Zâtî'dir. Zâtî, Şem ü Pervâne adlı mesnevisinde yer alan 23 gazelinden 7 tanesini Divanı'ndan aktarmıştır. (Daha geniş bilgi için bk. Sadık Armutlu, **Zâtî'nin Şem ü Pervâne'si (İnceleme-Metin)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 1998, s. 273.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

sadece hâle uygun düşmesi bakımından mı değerlendirilmelidir? Yoksa bu tercihte kendi gazelin farklı bir şekilde yorumlama gayreti mi söz konusudur? Bu noktada başka bir soru ortaya çıkmaktadır. Acaba mesnevilerde gazel mi hikâyenin yorumudur, hikâyeye mi gazelin?

Bir gazelin divandaki yeri, kural olarak revî harfine göre belirlenir. Okuyucunun onlarca gazel içinden herhangi bir gazeli okumak suretiyle alacağı zevkle, mesnevinin dramatik bir bölümünde okuyacağı gazelden alacağı tat bir olabilir mi? Eğer böyleyse şairin, mesnevisinde gazele yer vermek suretiyle kendi gazelinin kasten bir yorumlama içine girmediği, fakat kullandığı tekniğin gazelin yorumlanmasına ve anlaşılmasına farklı bir katkı sağladığı söylenebilir. Düşük ölçekli bir benzetmeyle, divan şairinin mesnevilerde gazelleri kullanması, bir sinema filminin en dramatik sahnesinde seyircinin duygularını harekete geçirmeyi hedefleyen senaristin müzikal bir enstrümanı kullanmasına benzetilmektedir. Başka bir zamanda aynı enstrümanı dinleyen herhangi bir dinleyicinin bu sahnede müziğe zengin anlamlar yüklemesi çok daha muhtemel görünmektedir.

Mesnevi ve gazelin birlikteliğinden doğan sinerji

Andrews'e göre, "Gazel bir organizma değildir; gerçek anlamda edimde bulunmaz, bizzat kendisi bir eylemdir, meydana geldiği çevreyi etkileyen ve o çevreden etkilenen bir eylem. Böylesi etkiler ve etkilenmeler örüntüsü, gazel ile çevresi arasındaki ilişkiler örüntüsü gazelin ekolojik boyutudur"⁵⁴. Bu bakımdan gazelin mesneviyi, mesnevinin de gazeli etkileyeceği bir ekolojik ortam ancak gazelin mesneviye girmesiyle oluşabilir. Okuyucu açısından düşünüldüğünde ise, hem mesnevinin hem de gazelin okuyucu üzerinde ayrı ayrı etkileri olduğu söylenebilir. Bir divanı okuyan kimsenin pekala bu divandaki gazellerden etkilenmesi, içinde gazel bulunmayan bir mesneviyi okuyan kimsenin de bu mesneviden etkilenmesi mümkündür. Fakat bu iki türün birlikte kullanılmasından doğan farklı bir "sinerji" ortaya çıkar. Türk Dil Kurumu Sözlüğü *sinerji* kelimesini şöyle tarif eder: "Artı güç. Görevdaşlık. Bir işi yapmak ve sonuçlandırmak için varılan ortak istek, güç."⁵⁵ Böylece gazelin, mesnevinin tesirini arttırmada artı bir güç olması, hikâyenin okuyucuyu etkilemesinde şairin bu iki türe ortak bir rol biçmesi söz konusudur. Böyle bir durumda hem mesnevi hem de gazel iki farklı hikâyeyi anlatabileceği gibi, tek bir hikâyeyi de anlatabilirler. Her iki

⁵⁴ Andrews, s. 175-176.

⁵⁵ TDK Türkçe Sözlük, <http://tdkterim.gov.tr/bts/> (Son Erişim Tarihi: 15.09.2009.)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

durumda da, şairin varmak istediği sanatsal hedef gerçekleşecektir. Bu sayede eser, tek seslilikten çıkıp çoksesli bir yapıya bürünmüş olacak, hele vezin, kafiye ve redif gibi müzikal unsurlar da hesaba katılırsa şiirin sesi bambaşka bir besteyi terennüm edecektir.

Mesnevilerde gazellerin başlama şekilleri

Şairlerin, mesneviden gazele geçerken genellikle gazelin başlayacağını haber verdiklerini, fakat bazı mesnevilerde şairlerin buna riayet etmediklerini söyleyebiliriz. Çelebioğlu'na göre, mesneviler içindeki muhtelif şiirler, genellikle gazel ve kaside olmalarına rağmen bunlara, çoğu zaman *şiir* bazen da *gazel*, *kaside*, *terkib-i bend* vs. gibi başlıklar konur.

Ahmed Fakîh *Kitâbu Evsâfi Mesâcidi's-şerîfe* adlı mesnevisinde iki gazele yer vermiştir. Şair, hiç haber vermeden, herhangi bir geçişe ihtiyaç duymadan doğrudan gazele başlamıştır.

Yine Mu'înî, *Mesnevî-i Murâdiyye'si*'nde 3 Farsça söylemiştir. Şair, Farsça gazeline açıkça bir atıfta bulunmaksızın başlar:

Yâ İlâhî kalbümüz sen eyle sâf
Salmasun nefis aramuza ihtilâf⁵⁶

Bir diğer gazelinin üstündeki beyit şöyledir:

Ol vezîr itdi nitekim mekr ü âl
Mekr ü âlün var me'âlini me al⁵⁷

15. yüzyıl şairi Hatâyî-i Tebrîzî de, *Yûsuf u Züleyhâ*⁵⁸ adlı mesnevisine 8 gazel yerleştirmiştir. Şair gazellerinden önceki beyitte gazelin başlayacağına dair herhangi bir açıklamada bulunmamaktadır.

Yûsuf-ı Meddâh, *Varka ve Gülşâh*⁵⁹ adlı mesnevisinde 11 gazel söylemiştir. Bu gazellerden kimilerini şairin haber verdiği tespit edilmektedir:

İder İlâhî bilürsin hâlîmi
Ben ne hâcet kim diyem ahvâlîmi⁶⁰

⁵⁶ Kemal Yavuz, *age.* 137.

⁵⁷ *age.* 159.

⁵⁸ bk. Recep Demir, *Hatâyî-i Tebrîzî ve Mollâ Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ Mesnevîleri Üzerinde Karşılaştırmalı Bir İnceleme*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 2006.

⁵⁹ Yûsuf-ı Meddâh, *Varka ve Gülşâh*, Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 9604.

⁶⁰ *age.*, v. 6^b

Âşıka furkat günü ölüm olur
Belki âsân ola ölümim benim⁶¹

Sürüb at bula girüben gitdi ol
Çarh ekinden okıdı bu şi'ri ol⁶²

Sarıliben her biri âh eyledi
Şi're bünyâd urdı Varka söyledi⁶³

Erzurumlu Kadı Darîr, *Kıssa-i Yûsuf* adlı mesnevisinde 21 gazel söylemiştir. Şair, gazele başlayacağını şu ifadelerle haber verir:

Çünkü Yûsuf indi ol taş üstine
Başladı ol şi'r söylemeklik kasdına⁶⁴

Tanrı dergâhına zârî eyledi
Şi'r eyitdi derde yarı eyledi⁶⁵

Abdî Musa, *Camasb-nâme* adlı mesnevisinde 17 gazel söylemiştir. Bunlardan bazılarını şair şu şekilde haber verir:

Bir zamândan sonra direr öğini
Aglayub aydur bu sözi döğünü⁶⁶

Kaynadı taşdı yüregi kopdı-dı
Âh idüp bir iki beyit okudı⁶⁷

Aglayarak ana girüb gitdi ol
İş bu şi'ri okuyub ayıtdı ol⁶⁸

Gönlini nicesi aldı ol güzel
Âh idüben okıdı bir hoş gazel⁶⁹

Ahmedî (öl. M.1412-13), *İskender-nâme* adlı mesnevisinde 6 gazel söylemiştir. Gazellerinden bazılarını şu şekilde haber verir:

Sûretün ardında yazdı bir gazel
Kim odından lü'lü olur-ıdı hal⁷⁰

⁶¹ *age.*, v. 15^b.

⁶² *age.*, v. 16^b.

⁶³ *age.*, v. 23^b.

⁶⁴ Leylâ Karahan, *Erzurumlu Kadı Darîr, Kıssa-i Yûsuf*, TDK Yay., Ankara, 1994, s. 147.

⁶⁵ *age.*, s. 168.

⁶⁶ Mahmut Karademir, *Abdî, Câmashb-nâme*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2001, s. 19.

⁶⁷ *age.*, 347.

⁶⁸ *age.*, 74.

⁶⁹ *age.*, 208.

⁷⁰ Yaşar Akdoğan, *Ahmedî, İskender-nâme* (E. Kitap), (<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFF7B A884A184682F1AB16E518EDA328F3>) (Son Erişim Tarihi: 15 Eylül 2009), s. 91.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

 Yazar-iken nâmeyi şâh-ı cihân
 Bir gazel yâdına geldi nâ-gehân⁷¹

 Çünkü işbu hâle irişdi makâl
 Ber-bedîha bir gazel didi_ol gazâl⁷²

Zâtî, *Şem ü Pervâne* adlı mesnevisinde 23 gazel söylemiştir.
 Şair gazellerinden bazılarını şu şekillerde haber verir:

Safâ vü şevk ü zevk ile dil-ârâ
 Budur ol okıduğı şi'r-i garâ⁷³

 Budur ol şi'r-i bî-misl-i safâ-bahş
 Olur derd ehline bundan devâ-bahş⁷⁴

Behiştî, *Heşt Behişt* adlı mesnevisindeki “her meclisin sonuna nakarat tarzında iki beyti tekrar eder ve konuya uygun bir gazel söyler.”⁷⁵

Ahmed Rıdvan, *Hüsrev ü Şîrîn* adlı mesnevisinde 9 gazel söylemiştir. ilk gazelini şu şekilde haber verir:

Kamu ebyâtı şîrîn çün ‘azelden
 Ol eş’ârun biri işbu gazelden⁷⁶

Şairin mesnevisinde bulunan 9 gazel hemen hemen benzer şekilde haber verilir. Bunlar şu şekildedir: “Bu şî’ri söyleyüp ağlaridi zâr”⁷⁷; “bu şî’ri itdi ezber”⁷⁸; “didi bu şî’ri ...”⁷⁹; “... bu şî’rün urdı bünyâd”⁸⁰; “Revân idüp bu şî’r-i vâsf-ı hâlî”⁸¹,

⁷¹ *age.*, s. 101.

⁷² *age.*, s. 105.

⁷³ Sadık Armutlu, *Zâtî’nin Şem ü Pervâne’si (İnceleme-Metin)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 1998, s. 564-565.

⁷⁴ *age.*, s. 572.

⁷⁵ Emine Yeniterzi, *Behiştî’nin Heşt Behişt Mesnevîsi (İnceleme-Metin)*, E-Kitap

(<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFF7BA884A184682F1F5A3FB16E3E35EA9>) (Son Erişim Tarihi: 15 Eylül 2009), s. 3.

⁷⁶ Orhan Kemâl Tavukçu, *Ahmed Rıdvân Hüsrev ü Şîrîn (İnceleme-Metin)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2000, s. 348.

⁷⁷ *age.*, s. 352.

⁷⁸ *age.*, s. 344.

⁷⁹ *age.*, s. 414.

⁸⁰ *age.*, s. 451.

⁸¹ *age.*, s. 457.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 4/7 Fall 2009*

Ferhâd-nâme adlı mesnevisinde 10 gazel söyleyen Lâmiî Çelebi gazellerinden bazılarını şu şekillerde haber verir:

İderdi yaşı gibi nazmı pür-dür
O deryâ dürlerinün biri budur⁸²

Sürûr eşkin idüp gözden revâne
Sürûd-ı şî'r ile kıldı terâne⁸³

Dil-i Ferhâd olup ol câmdan germ
Bu şî'ri okıdı mestâne bî-şerm⁸⁴

Olup evvelkinden âşüfte-ter ol
Didi bu şî'ri cândan hûb-ter ol⁸⁵

Salâmân u Absâl adlı mesnevisinde Lâmiî Çelebi 5 gazel söylemiştir. Bu gazeller şu şekillerde haber verilir:

Eyleyenler şerh-i hüsninden beyân
Bağlamış bu şî're tasnîf ü terân⁸⁶

Bu gazel tarzında hâlin şem-vâr
Bağlayup ağlardı cândan zâr zâr⁸⁷

Germ olub meyden Salâmân'un seri
Anda bünyâd itdi bu şî'r-i teri⁸⁸

Işk-ı yâr u neşve-i câm-ı şarâb
Virdi şî'r-i Şâha ol sâ'at cevâb⁸⁹

Zarîfî, *Mihr ü Mâh* mesnevisinde yer alan gazellerini şu şekilde haber verir:

Diyüp dahı o dem ol mâh-ruhsâr
Bu eş'âr ile Mihrin kıldı iş'âr⁹⁰

⁸² Hasan Ali Esir, *Lâmiî Çelebi Ferhâd ile Şîrîn*, E-Kitap, (<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFF7BA884A184682F134C990207819AC29>), (Son Erişim Tarihi: 15 Eylül 2009), s. 76-77.

⁸³ *age.*, s. 102-103.

⁸⁴ *age.*, s. 108-109.

⁸⁵ *age.*, s. 145.

⁸⁶ Erdoğan Uludağ, *Vak'aya Dayalı Bir Eser Olarak Lâmiî Çelebi'nin Salâmân u Absâl Mesnevîsi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1997, s. 235.

⁸⁷ *age.*, s. 281.

⁸⁸ *age.*, s. 296.

⁸⁹ *age.*, s. 297-298.

⁹⁰ Vedat Nuri Turhan, *Zarîfî ve Mihr ü Mâh Mesnevîsi'nin Tenkidli Metni ile İncelemesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1995, s.147.

Diyüp yüz mihr birle ol kamer-rû
Bu ebyâtı okudı şâha karşı⁹¹

Velî vardukça firkat nârı câna
Bu ebyâtı okurdum yana yana⁹²

Ûdî, *Mâcerâ-yı Mâ* adlı mesnevisinde 4 gazele yer vermiştir.
Bu gazelleri şu şekilde haber verir:

İşid bu şî'ri gûş-ı cânun ile
Ne dirse âmil ol sen anun ile⁹³

Nazar kıldum o dem ol yâr-i câna
Hemân bir şî'r okudı âşıkâne⁹⁴

Bakardum şehr-i Mısra çeşm-i pür-gam
Okurdum derd ile bu şî'rümi hem⁹⁵

Bana te'sîr idüp hasret-i mâh
Bu şî'ri okuyup hem eyledüm âh⁹⁶

Seyyid Muradî, *Muhabbet-nâme* adlı mesnevisinde 52 gazel
söylemiştir. Gazellerinden bazılarını şu şekilde haber verilir:

Tururken iş bu unvân üzre şeydâ
Bu şî'ri eyledüm şevk ile peydâ⁹⁷

Çiger kıldum bu şî'ri anda inşâ
Velî evlâ budur kim idem isâ⁹⁸

Çü gözden gün bigi dûr oldu ol meh
Bu kez bu medhe der-hûr ol meh⁹⁹

Fuzûlî, *Leylâ vü Mecnûn* adlı mesnevisindeki gazellerden
bazılarını şu şekillerde haber verir:

Derd ile düzüp terâne-i gam
Bu bir gazeli ohurdı her dem (714. beyit)¹⁰⁰

⁹¹ *age.*, s. 170.

⁹² *age.*, s. 171-172.

⁹³ Mustafa Kırâç, *Ûdî'nin Mâcerâ-yı Mâh Mesnevisi* (İnceleme-Metin), (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2006, s. 50.

⁹⁴ *age.*, s. 66.

⁹⁵ *age.*, s. 110.

⁹⁶ *age.*, s. 77.

⁹⁷ Ali Şahin, *Seyyid Muradî'nin Muhabbet-nâmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2000, s. 313.

⁹⁸ *age.*, s. 315.

⁹⁹ *age.*, s. 318.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

 Eyyâm-ı visâli eyleyüp yâd
 Ol haste bu şi'ri etdi bünyâd (788. beyit)

 Tahrîr kılup münâsib-i hâl
 Bu şi'ri hem etdi ana irsâl (888. beyit)

 Bahtum sıfatında bir gazel var
 Dâim kılurem men anı tekrâr (1484. beyit)

Kara Fazlî, *Gül ü Bülbül* adlı mesnevisindeki bazı gazelleri şu şekillerde haber verir:

Giderdi şeyhine olub şitâbân
 Bu şi'rile iderdi dürlü elhân¹⁰¹

 Bu şûr u şevkile durmaz giderdi
 Bi şi'ri dilde hoş tekrâr iderdi¹⁰²

Özet olarak kimi mesnevilerde gazelin başlayacağına dair bir ifade bulunmazken kimisinde, “şi’r”, “gazel”, “nazm”, “beyit”, “ebyât”, “medh” vb. kelimelerle gazelin başlayacağı haber verilir.

Gazellerin başlıkları

Mesnevilerdeki gazellerin başlıkları genellikle Farsçadır.

Yûsuf-ı Meddâh, *Varka ve Gülşâh*¹⁰³

Şi’r-i Varka ; Şi’r-i Gülşâh şeklinde (Kahramanların dilinden)

Tursun Fakîh, *Gazâvât-ı Emîrû'l-müminîn*¹⁰⁴

Nâme-i Resûl Sallallahu Aleyhi Vesellem

Erzurumlu Kadı Darîr, *Kıssa-i Yûsuf*¹⁰⁵

Şi’r-i Yûsuf, Şi’r-i Züleyhâ, Şi’r-i Züleyhâ (Berâ-yı) Yûsuf Aleyhisselâm.

Mu’inî, *Mesnevî-i Murâdî*¹⁰⁶

Min-Ba‘zı Gazeliyâtihî'l-Belîgî'l-Bedî‘, Gazel Min-Gazeliyyât-ı Şeyh Mu‘înü’d-dîn ve Emînü'l-Yakîn, Ve-Min Gazeliyâtihî

Şeyhoğlu Mustafa, *Hurşîd-nâme*¹⁰⁷

¹⁰⁰ Parantez içinde verilen beyit numaraları, Muhammed Nur Doğan neşrine göredir.

¹⁰¹ Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi, Seyfettin Özege Bölümü, Ağâh Sırrı Levend Kitapları 101, v. 73^b.

¹⁰² age., v. 74^a.

¹⁰³ Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 9604, v. 4^b., 16^a.

¹⁰⁴ Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 2266, v. 8^a.

¹⁰⁵ Karahan, age., s. 157, 168, 172.

¹⁰⁶ Kemal Yavuz, age., s. 137, 268, 278.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 4/7 Fall 2009*

Şi'r goften-i hurşîd, Şi'r goften-i ferehşâd; Şi'r goften-i hurşîd-i..., Şi'r goften-i ferehşad...Ez-cevâb-ı hurşîd ..., başlıksız bir gazel.

Eşrefoğlu Rumi, *Işk-nâme*¹⁰⁸

Şi'r goften-i Abdullah ibn-i Abbas Radıyallahu Anhu...Şi'r goften-i Hüseyin, Hz. Hasan ve Hüseyin'in ağzından şiirler.

Ahmedî, *Yûsuf u Zelihâ*¹⁰⁹

Vir salavat ol habîbe ...

Ahmedî, *İskender-nâme*¹¹⁰

Gazel-Guften-i Gülşâh Der-Muhabbet-i İskender, Gazel-i Nâ-gehânî Nüvişten Kerd Be-Firak-Nâme-i Gülşâh, Gazel Bedîhiyye Nüvişten Kereded, Gazel Güften-i İskender, Gazel

Ahmedî, *Cemşîd ü Hurşîd*¹¹¹

Şi'r h^vânden-i Cemşîd an zamân, Gazel-i şeh-nâz, Gazel-h^vânden-i Cemşîd ve Şeker, Gazel-Goften-i şeker-leb, Şi'r.

Şeyhî, *Hüsrev ü Şîrîn*¹¹²

Gazel-i Münâsib-i hâl, Gazel h^vânden-i mutrib be-münâsib-i hâl, Gazel h^vânden-i Bârbed ez Zebân-ı Husrev be-münâsib-i hâl, Gazel h^vânden-i Niğîsâ ez Zebân-ı Şîrîn be-Münâsib-i hâl

Hamdullah Hamdî, *Leylâ ile Mecnûn*¹¹³

Der-sıfat-ı Gazel-i Mecnûn, Der-sıfat-ı Gazel-i Mecnûn-râ, Gazel-i Mecnûn ez-leylî-râ...

Tâcî-zâde Cafer Çelebî, *Heves-nâme*¹¹⁴

Gazel

Kara Fazlî, *Gül ü Bülbül*¹¹⁵

¹⁰⁷ Millî Kütüphane, 06 Mil Yz A 4672. v. 25^a-25^b, 48^b, 52^a, 69^a, 74^a-75^b.

¹⁰⁸ Millî Kütüphane, 06 Mil Yz A 8294/13, v. 7^b, 8^a, 12^a, 47^a.

¹⁰⁹ Millî Kütüphane, 60 Zile 402, v. 21^b.

¹¹⁰ Akdoğan, *age.*, s. 91, 101, 105, 114.

¹¹¹ Mehmed Akalın, **Ahmedî, Cemşîd ü Hurşîd (İnceleme-Metin)**, Atatürk Üniversitesi Yay., Sevinç Matbaası, Ankara, 1975, s. 87, 99, 107, 108.

¹¹² Faruk K. Timurtaş, **Şeyhî ve Hüsrev ü Şîrîn'i**, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, 1980, s. 48., 73, 103, 109, 110, 118.

¹¹³ İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T800, v. 33^b, 36^b, 44^b.

¹¹⁴ Millî Kütüphane, 03 Gedik 17762, v. 24^a

¹¹⁵ Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi, Seyfettin Özege Bölümü, Agâh Sırrı Levend Kitapları 101, v. 73^b.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

Şi'r

Lâmi'î Çelebî, *Vâmık u Azrâ*¹¹⁶

Gazel-i tecâhül-i ârif, Gazel-i Ra'nâ, Gazel-i Dilpezîr, Gazel (Mesnevî-i Ma'nevî)

Nev'î-zâde Atayî, *Âlem-nümâ (Sâkî-nâme)*¹¹⁷

Gazel-i Nev'î Efendi

Mir Hamza Nigârî, *Nigâr-nâme*¹¹⁸

Gazel-i Münâcâtî ve Arz-ı Hâcâtî, Gazel-i Mi'râcî, Gazel, Berây-ı Tergîb-i Gazel-i Talebî, Berây-ı Teşvîk-i Gazel-i Şevkî, Gazel-i Örfî, Gazel-i Siteğnâyî, Gazel-i Vahdetî, Gazel-i İstiğnâyî, Gazel-i Fenâyî.

Hayâtî, *İskender-nâme*¹¹⁹

Gazel h'ânden-i bârid der münâsib-i hâl, Gazel h'ânden-i Nigîsâ.

Ahmed Rıdvan, *Leylâ ile Mecnûn*¹²⁰

Gazel, Gazel h'ânden-i Mecnûn.

Ahmed Rıdvan, *Hüsrev ü Şîrîn*¹²¹

Gazel-h'ânden-i Ferhâd münâsib-i hâl, Gazel-h'ânden-i Ferhâd, Gazel-h'ânden-i Ferhâd, Gazel ez-zebân-ı Şîrîn, Gazel-i mesnevî-yi diger.

Fuzûlî, *Leylâ vü Mecnûn*

Bu gazel Leylî dilindendür, Bu gazel Mecnûn dilindendür, Gazel-i üstâd.

¹¹⁶ Gönül Ayan, **Lâmi'î, Vâmık u Azrâ**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara, 1998, s. 165, 263, 291, 305.

¹¹⁷ Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi, Seyfettin Özege Bölümü, Ağâh Sırrı Levend Kitapları 449-454, 227^b-265^b arasında, v. 245^a.

¹¹⁸ M. Mete Taşlıova, **Mir Hamza Nigârî'nin Nigar-nâme Mesnevîsi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 18 Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale, 1998, s. 9, 17-18, 25-26, 32, 35, 38, 40, 42, 45-46, 52, 66-67, 162, 164, 172-173, 188, 199, 212, 214-215, 222-223, 225-228.

¹¹⁹ Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi, Seyfettin Özege Bölümü, Ağâh Sırrı Levend Kitapları 369-372, v. 191^b, 191^b.

¹²⁰ Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi, Seyfettin Özege Bölümü, Ağâh Sırrı Levend Kitapları 414, v. 58^b- 59^a, 142^b.

¹²¹ Tavukçu, *age.*, s. 344, 348, 352, 414.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

Gazellerin beyit sayıları

Mesnevilerde yer alan gazellerin sayıları genellikle 5-9 beyit arasında değişmektedir.

Ahmed Fakîh, *Kitâbu Evsâfi Mesâcidi's-şerîfe*: 7-7.; Yûsuf-ı Meddâh, *Varka ve Gülşâh*: 7-9 beyit arasında değişmektedir; Kadî Darîr, *Kıssa-i Yûsuf*: 5-12 beyit; Tursun Fakîh, *Gazavat-ı Emîrû'l-mümînîn*, 1 *Gazel*: 7 beyit; Şeyhoğlu Mustafa, *Hurşîd-nâme*: 7-15 beyit; Ahmed Rıdvân, *Hüsrev ü Şîrîn*: 5-7; Eşrefoğlu Rûmî, *Işk-nâme*: 5-10 beyit; Cem Sultan, *Cemşid ü Hurşid*: 5-10 beyit; Hamdullah Hamdî, *Leylâ ile Mecnûn*: 5-7 beyit; Ahmedî, *İskender-nâme*: 7-8; Tâcî-zâde Cafer Çelebî, *Heves-nâme*: 5-11 beyit; Lâmi'î Çelebî, *Vâmuk u Azrâ*: 5-9 beyit; Fuzûlî, *Leylâ vü Mecnûn*: 5-9 beyit, Kara Fazlî, *Gül ü Bülbül*: 5 beyit.

Mesnevilerdeki gazellerin vezinleri

Ünver, mesnevilerin vezinleriyle ilgili şunları söyler: “beyit sayısının çok olması yüzünden, aruzun hangi bahrinden olursa olsun, mesnevîde daima kısa kalıplar kullanılmıştır.” Şairlerin mesnevilerinde kullandıkları vezinler şöyledir: 1. Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fa'ûnün 2. Mef'ûlü mefâ'ilün fa'ûlün 3. Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün 4. Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün 5. Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün 6. Müfte'ilün müfte'ilün fâ'ilün 7. Fa'ûlün fa'ûlün fa'ûlün fa'ûl. Mesnevilerde yer alan gazeller mesneviyle aynı vezinde olabileceği gibi, farklı vezinlerde de olabilmektedir. Mesnevilerde yer alan gazellerin vezinleri şu şekilde sıralanabilir: Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün / Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün / Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün / Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün / Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün / Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün / Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün / Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fa'ûlün // Mef'ûlü Mefâ'ilün Fe'ûlün / Fâ'ilâtün Mefâ'ilün Fâ'ilün / Mef'ûlü Mefâ'ilün Mef'ûlü Mefâ'ilün / Müfte'ilün mefâ'ilün müfte'ilün mefâ'ilün / Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün.

Ahmedî'nin İskender-nâme adlı mesnevisindeki gazeller mesnevi ile aynı vezindedir. Şeyhî'nin *Hüsrev ü Şîrîn* adlı mesnevisindeki gazellerin vezinleri şöyledir: Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün (7); Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün (2) / Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün fe'ilün (5); Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fa'ûlün (3) / Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün (4); Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün (4) / Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün (1). Ahmed Rıdvân, *Hüsrev ü Şîrîn*'de 9 gazel söylemiştir. Bu gazellerin vezinleri şöyledir: fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün (3 kez), fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün (1 kez), fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün (1 kez), mef'ûlü

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009

mefâ'îlü mefâ'îlü fa'ûlün (1 kez), mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün (1 kez), mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün (2 kez). Fuzûlî ise *Leylâ vü Mecnûn* adlı mesnevisinde şu vezinleri kullanmıştır: Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün (9), Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün (4), Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün (1), Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün (6), Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'îlü Fâ'ilün (3), Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fe'ûlün (1). Lâmi'î, *Ferhâd-nâme* adlı mesnevisinde şu vezinleri kullanır: Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün (4 kez), Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün (2 kez), Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'îlü Fâ'ilün (2 kez), Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün (1 kez), Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün (1 kez).

Gazelerde redif kullanımı

Mesnevilerde yer alan gazelerde zaman zaman redif de kullanılmıştır. Yûsuf-ı Meddâh, *Varka ve Gülşâh*'ta 14 gazel söylemiştir. Bu gazelerden 2 tanesi "benüm", 1 tanesi "olmaya" rediflidir. Tursun Fakîh, *Gazavat-ı Emîrû'l-müminîn* adlı mesnevisinde 1 gazel söylemiştir ve gazelde "-ûr melik" redifi kullanılmıştır. Kadî Darîr, *Kıssa-i Yûsuf* undaki 21 gazelin dördünde "benüm" redifini kullanmıştır.¹²² Şeyhoğlu Mustafa, *Hurşid-nâme* adlı mesnevisinde 23 gazel söylemiştir. Bu gazelerde şu redifler kullanılmıştır: "-e benzer"; "kemâli", "gönül", "gösterür", "-âl içinde", "dost", "mıdur", "olsun". Eşrefoğlu Rumî, *Işk-nâme* adlı mesnevisinde 15 gazel söylemiş bunlardan sadece bir tanesinde redif kullanmıştır: "benüm". Cem Sultan, *Cemşid ü Hurşid* adlı mesnevisinde 28 gazel söylemiştir. Bu gazelerde kullanılan redifler şunlardır: "-âr gele", "gelür", "ister", "elveda", "bulundı", "vatan". Hamdullah Hamdî, *Yûsuf u Züleyhâ* adlı mesnevisinde 17 gazel söylemiştir. Bu gazelerde kullanılan redifler şunlardır: "Fırak" (2 kez), "ey sabâ", "rakîb", "ümîd", "dost", "-il olma". Tâcî-zâde Cafer Çelebî, *Heves-nâme* adlı mesnevisinde 12 gazel söylemiştir. Bu gazelerde kullanılan redifler şunlardır: "Aşk", "dahî", "mest", "bunca", "bunca", "benüm". Ahmedî, *Cemşid ü Hurşid* adlı mesnevisinde 1'i Arapça 70 gazel söylemiştir. Bu gazelerde kullanılan redifler şunlardır: "olmaz", "benüm", "-âr olur", "ider", "-â gerek", "-ân ider", "bu gice" (2 kez), "ârzû", "-ân yatur", "-â eylemiş", "i dost", "-idi", "-er nicesin", "-er getürdi", "-âre itdi", "-âr-ı gül", "-ân irişür", "-ân elvidâ", "-er çiçek", "nerges", "-âr irişdi", "-â garîb", "-idi". Şeyhî, *Hüsrev ü Şîrin* adlı mesnevisinde 27 gazel söylemiştir. Bu gazelerde kullandığı redifler şunlardır: "dost", "teşne", "gice" (2 kez), "bilmedüm", "gel", "degmez", "gerek", "gelür", "bana", "ola mı". Ahmed Rıdvan, *Hüsrev ü Şîrin* adlı mesnevisinde 9 gazel söylemiştir. Bu gazelerin beşinde müreddef

¹²² Karahan, *age.*, s. 26.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009

söyleyişi tercih etmiştir: “-er yeter”, “-âh gelür”, “-âr elümden ne gelür”, “-âğ bana”, “-ân ola mı”. Lâmi’î Çelebî, *Vâmık u Azrâ* adlı mesnevisinde 16 gazel söylemiştir. Bu gazelerde kullanılan redifler şunlardır: “Bana”, “güzel”, “eyledün” (2 kez). Lâmi’î, *Ferhâd-nâme* adlı mesnevisinde ise 10 gazel söylemiştir. Bu mesnevide kullanılan redifler şunlardır: “dûst”, “yirine”, “-â yiter”, “-â mı gelür”, “-âr egler beni”, “-ân aglar bana”, “-ümdür ol”, “bana”, “-ârı mı diyelüm”. *Yahyâ Bey, Şâh u Gedâ* adlı mesnevisinde 4 gazel söylemiştir ve bu gazelerin tamamı rediflidir: “Işk”, “Kılmasun”, “ayrıldum”, “bilmese”. Hayâtî, *Heft-peyker* adlı mesnevisinde 4 gazel söylemiştir. Bu gazelerden biri rediflidir: “buldum bugün”; Hayâtî, *İskender-nâme* adlı mesnevisinde 7 gazel söylemiştir. Bunlardan ikisinde “-âr iderüm”, “-âh gelür” redif kullanılmıştır. Fuzûlî, *Leylâ vü Mecnûn* adlı mesnevisinde 24 gazel (2’si münacat tarzındadır) söylemiştir. Şair 24 gazelden 17’si müreddefdir. Bu redifler şunlardır: -ân ile, -ân degül, -â meni, -âr olubem, -â gördüm, -âr etdün, -â hakı (2 kez), -âr etmez, -ân etmedi, -ân etmedi, -â nedür (2 kez), -âl etmez (2 kez), -ân bilmişüz, -âr isterem. Şair “-â hakı, -â nedür, -âl etmez” rediflerini iki kez kullanmıştır.

Gazelerde mahlas kullanımı

İncelenen mesnevilerdeki gazelerde genellikle mahlas kullanılmadığı tespit edilmiştir. Ahmed Rıdvan, *Hüsrev ü Şîrîn* mesnevisindeki 9, Şeyhi, *Hüsrev ü Şîrîn* mesnevisindeki 27 gazelde mahlas kullanmamıştır. Lâmi’î, *Ferhâd-nâme* isimli mesnevisinde 10 gazelin ikisinde; Fuzûlî, *Leylâ vü Mecnûn*’unda yer alan 24 gazelin tamamında mahlas kullanmıştır.

Gazeler hangi tür mesnevilerde kullanılmıştır?

Başlangıçta sadece aşk ve macera konulu mesnevilerde görülen hâle münasip gazeller daha sonraları başka konuları ele alan mesnevilerde de kullanılır olmuştur. Bununla beraber nasihatnâme, kıyafetnâme gibi didaktik mahiyetteki mesnevilerde gazel nazım şekline yer verilmediği tespit edilmektedir. Mesnevi kurallarına sıkı sıkıya bağlı olan kimi şairlerinse, Alî Şîr Nevâî gibi, mesnevilerinde gazele hiç yer vermediği görülmektedir.

Mesnevilerde gazel kullanma tercihinin, örnek olarak kabul edilen şairlerin tutumuna bağlı olarak değişmesi söz konusudur. Eğer bir şair, örnek olarak Şeyhî’yi veya Hamdullah Hamdî’yi almışsa ve tanzir etmeye çalıştığı bu mesnevilerde gazel bulunuyorsa onun mesnevisinde de hâle münasip gazellere tesadüf etmek mümkündür.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009

Yüzyıllara göre mesnevilerinde gazel formuna yer veren şairler ve eserleri

Aşağıda Türk mesnevi edebiyatında yüzyıllara göre öne çıkmış mesnevilerin ve bu mesnevilerde gazel bulunup bulunmadığının dökümü yapılmaya çalışılmıştır. Rakamlar adı geçen mesnevideki gazel sayısını, (Ø) işareti ise söz konusu mesnevide gazel bulunmadığını göstermektedir.

13. yüzyıl:

Ahmed Fakîh, *Kitâbu Evsâfi Mesâcidi's-şerîfe*: 2; Sultân Veled, *İbtida-nâme*: Ø; *Rebâb-nâme*: Ø; Şeyh Mahmud-ı Şebüsterî, *Gülşen-i Râz*: Ø; Şeyyad Hamza, *Yûsuf u Zelihâ*: Ø; *Dâsitân-ı Sultân Mahmûd*: Ø; Şeyyad İsa, *Ahvâl-i Kıyâmet*: Ø; Tursun Fakîh, *Gazâvât-ı Resûlullâh*: 1, Âşık Paşa, *Fürkat-nâme*: 1; *Garîb-nâme*: Ø,

14. yüzyıl:

Ahmedî, *Cemşid ü Hurşid*: 70 *Türkçe*, 1 *Arapça*, *İskender-nâme*: 6, *Yûsuf u Zelihâ*: 2; Elvân Çelebi, *Menâkıbu'l-Kudsiyye*: 1; Gülşehrî, *Mantuku't-tayr* veya *Gülşen-nâme*: Ø; Şeyh San'an: Ø; Haliloğlu Ali, *Yûsuf u Zelihâ*: Ø; Hoca Mesud, *Süheyl ü Nevbahâr*: 14; Kadı Darîr, *Kıssa-i Yûsuf*: 21; Kutb, *Hürsev ü Şîrîn*: Ø; Meddâh Şâzî, *Dâsitân-ı Maktel-i Hüseyin*: 17; Mes'ud bin Ahmed, *Ferheng-nâme-i Sadî*: Ø; Misâlî, *Kitâb-ı Manzûme-i Feyz-nâme-i İlâhî*: Ø; Muhyî, *Hurşid-nâme*: 17; *Işk-nâme*: 22; Sule Fakı, *Yûsuf u Zelihâ*: Ø; Şeyhoğlu Mustafa, *Hurşid-nâme*: 22; Tursun Fakîh, *Gazâvât-ı Hz. Alî*: 1; Yunus Emre, *Risâletü'n-Nushiyye*: Ø; Yûsuf-ı Meddâh, *Varka ve Gülşah*: 11

15. yüzyıl:

Ahmed-i Dâî, *Camasb-nâme*: Ø, *Çeng-nâme*: Ø, *Vasiyet-i Nuşirevân*: Ø; Abdî Musa, *Camasb-nâme*: 17; Abdülvasî Çelebi, *Halil-nâme*: 6, *Mirac-nâme*: Ø; Ahi Benli Hasan, *Hüsrev ü Şîrîn*: Ø; Ahmed Rıdvan, *Hüsrev ü Şîrîn*: 9, *Leylâ vü Mecnûn*: 2; Ahmedî, *Esrar-nâme*: Ø, *Mevlid*: Ø; Alî Şîr Nevâî, *Ferhâd ü Şîrîn*: Ø, *Leylî vü Mecnûn*: Ø; Arif, *İsimsiz bir Mesnevi*: Ø, *Mevlidü'n-nebî*: Ø, *Mi'racu'n-nebî*: 1, *Murşidü'l-ubbâd*: Ø, *Nüşa-i Âdem ve Şerhü'l-âdem*: Ø, *Vefat-ı Nebî*: 1; Balıkesirli Devletoğlu Yûsuf, *Kitâbü'l-beyân (Vikâye Tercümesi)*: Ø; Bedr-i Dilşad, *Murad-nâme*: Ø; Behiştî Sinan, *Heft-peyker*: Ø, *Heft-behişt*: Ø, *Leylâ vü Mecnûn*: Ø; Cem Sultân, *Cemşid ü Hurşid*: 28; Cemalî, *Gülşen-i Uşşâk*: 23; Diyarbakırlı Halilî¹²³, *Firkat-nâme*: 24; Eğridirli Şeyh Mehmed Dede,

¹²³ Daha geniş bilgi için bk. Gökalp, *age.*, s. 518.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009

Hızır-nâme: 4; Elvan-ı Şirâzî, *Gülşen-i Raz*: Ø; Enverî, *Düstûr-nâme*: Ø; Eşrefoğlu Rumî, *Işk-nâme*: 20; Firdevsî-i Rumî, *Kutb-nâme*: Ø; Firdevsi-i Tavil, *Münâzara-i Seyf ü Kalem*: Ø; Gelibolulu Zaifî, *Gazavât-ı Sultân Murâd ibni Muhammed Han*: 6; Hamdullah Hamdî, *Kıyâfet-nâme*: Ø, *Leylâ vü Mecnûn*: 17, *Pend-nâme*: Ø, *Yûsuf u Zelîhâ*: 15; Hatâyî-i Tebrizî, *Yûsuf u Züleyhâ* : 8; Hatiboğlu, *Bahru'l-hakâyik*: Ø, *Ferah-nâme*: 1, *Letâyif-nâme*: Ø, *Heft-peyker*: 4; Hayatî, *İskender-nâme*: 7; Hümmâmî, *Sî-nâme*: 30; İbrahim Tennurî, *Gülzâr*: Ø; Mu'în bin Mustafa, *Ma'neviyü'l-Murâdî*: 3 *Farsça gazel*; Muhyiddin Çelebi, *Hızır-nâme*: Ø; Nev'î, *Münâzara-i Tuti vü Zağ*: Ø; Ruşeni Ömer Dede, *Çoban-nâme*: Ø; Sevâdî¹²⁴, *Hâl-nâme*: 3; Sinan Çâkeri, *Yûsuf u Züleyhâ*: 1; Süleyman Çelebi (öl. M.1422?), *Vesiletü'n-necât*: Ø; Şahidî, *Leylâ vü Mecnûn*: 7 ; Şeyh İlahî, *Esrar-nâme*: Ø; Şeyhî, *Har-nâme*: Ø, *Hüsrev ü Şîrîn*: 27; Tacî-zâde Cafer Çelebi¹²⁵, *Heves-nâme*: 21; Ümmî İsa, *Mihr ü Vefâ*: 3; Vücûdî, *Hayâl u Yâr*: 13; Yazıcıoğlu Mehmed b. Salih, *Muhammediye*: Ø; Yazıcıoğlu Sâlih, *Şemsîyye*: Ø; Yûsuf-ı Hakikî, *Mahabbet-nâme*: Ø

16. yüzyıl

Abdî, *Heft-peyker*: Ø; Azeri İbrahim Çelebi, *Nakş-ı Hayâl*: Ø; Birrî Mehmed Efendi el Mağnisevi, *Bülbül-nâme*: 12; Celal-zâde Salih Çelebi, *Leylâ vü Mecnûn*: Ø; Celîlî, *Gül-i Sad-Berg-i Bihâr*: 100; *Hüsrev ü Şîrîn*: Ø, *Leylâ vü Mecnûn* : Ø, *Mehek-nâme*: Ø; Cinânî, *Cilâu'l-kulûb*: Ø, *Riyâzü'l-cinân*: Ø; Derviş Şemsî, *Deh Murg*: Ø; Eğridirli Şeyh Mehmed Dede Sultân, *Hızır-nâme* : 4; Fuzûlî, *Leylâ vü Mecnûn*: 24 (2'si münacat tarzında gazel); Gelibolulu Âlî, *Câmiü'l-Buhûr Der-Mecâlis-i Sûr*: 2, *Tuhfetü'l-uşşâk* : Ø; Germiyanlı Yetîmî, *İbret-nâme*: Ø; Hakânî Mehmed Bey, *Hilye-i Hakânî*: Ø; Hakîrî, *Leylâ vü Mecnûn*: 18; Hazînî, *Menbau'l-ebhâ fî Riyâzi'l-ibrâr*: 1; Kara Fazlî, *Gül ü Bülbül*: 2; Kemal Paşa-zâde, *Yûsuf u Zelîhâ*: 20; Şâhî, *Ferhâd-nâme*: Ø; Lamiî, *Ferhâd-nâme*: 10, *Münâzara-i Sultân-ı Bahar be-şehriyar-ı şita*: Ø, *Salâmân u Absâl*: 5, *Vâmîk u Azrâ*: 18, ; Larendeli Hamdî, *Leylâ vü Mecnûn*: 6; Macuncuzâde Mustafa, *Sergüzeşt-i Esîrî-i Malta*¹²⁶: 1; Muyî, *Nâlân u Handân (Hasbihâl)*: 10; Nev'î, *Münâzara-i Tuti vü Zağ*: Ø; Nev'î-zâde Atayî, *Heft-hân*: Ø, *Nefhatü'l-ehzâr*: Ø, *Sohbetü'l-ebkâr*: Ø; Niğdeli Muhibbî, *Gül ü Nevrûz*: 22; Sevdayî, *Leylâ vü Mecnûn*: 7; Seyyid Muradî, *Muhabbet-nâme* : 52; Şemseddin Sivasî, *Menâsikü'l-huccâc*:

¹²⁴ Gazel sayısı ili ilgili bilgi Halûk Gökâlp'in "Eski Türk Edebiyatında Manzum Sergüzeşt-nâmeler adlı doktora tezinden aktarılmıştır. (bk. Halûk Gökâlp "Eski Türk Edebiyatında Manzum Sergüzeşt-nâmeler, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2006, s. 518.

¹²⁵ bk. Gökâlp, *age.*, s. 518.

¹²⁶ bk. Gökâlp, *age.*, s. 518.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

2, *Mir'âtü'l-ahlâk*: Ø, *Mir'âtü'l-eşvâk*: Ø; Üdî, *Mâcerâ-yı Mâh*: 5; Visâlî, *Vesîletü'l-irfân*: Ø; Vizeli Ramazan Behiştî, *Heşt-Behişt*: Ø; Yahya Bey, *Gencîne-i Râz*: Ø, *Gülşen-i Envâr*: Ø, *Kitâb-ı Usûl*: Ø, *Şâh u Gedâ*: 4, *Yûsuf u Zelihâ*: Ø; Zâtî, *Şem ü Pervâne*: 23

17. yüzyıl

Abdî, *Tergîbât (Nasihât-nâme)*: Ø; Füzûnî, *Gül-i Sad-berg*: Ø; Güftî, *Teşrifâtü'ş-Şuarâ*¹²⁷: 24; Hakânî, *Kimya-yı Beni Adem*: 2; Himmî-zâde Abdî, *Gencîne-i İcâz*: Ø; Kaf-zâde Faizî, *Leylâ vü Mecnûn*: Ø; Karaçelebi-zâde Abdulazîz Efendi, *Gülşen-i Niyâz*: Ø; Livaî, *Bahrü'l-irfân*: Ø; Nâbî, *Hayrâbâd*: Ø, *Hayriye*: Ø, *Sûr-nâme*: Ø; Nahifî, *Hicret-nâme*: Ø, *Hilyetü'l-envâr*: Ø, *Mesnevî Tercümesi*: Ø, *Mevlid*: Ø, *Mi'râciyye*: Ø, *Yûsuf u Zelihâ*: Ø; Nâlî Mehmed, *Miftâh-ı Heft-kân*: Ø; Neşâtî, *Hilye-i Enbiyâ*: Ø; Nev'î-zâde Atayî, *Âlem-nümâ (Sâkî-nâme)*: 1, *Nefhatü'l-ezhâr*: Ø, *Sohbetü'l-ebkâr*: Ø; Sıdkî Paşa, *Berf u Bahâr*: Ø; Tokatlı İshak bin Hasan Efendi, *Nazmu'l-le'âlî*: Ø, *Nazmu'l-ulûm*: Ø; Vuslatî Ali Bey, *Gazâ-nâme-i Çehrin*: Ø; Zarifî, *Mihr ü Mâh*: 3

18. yüzyıl

Ahmed Mürşidî, *Pend-nâme*: Ø; Esâd, *Sûr-nâme*: Ø; Halil İbrahim Rif'at Bey, *Gülşen-i Hurrem (Rif'at Sûr-nâmesi)*: Ø; Hızır Efendi, *Sûr-nâme*: 1 *Türkçe*, 1 *Arapça*, 1 *Farsça*.; Mîr Ali Rıza¹²⁸, *Sergüzeşt-i İstolçevî*: Ø; Örfî Mahmud Ağa, *Leylâ vü Mecnûn*: 1; Receb Dâî¹²⁹, *Nevhatü'l-'Uşşâk*: 1; Ahmed Mürşid, *Yûsuf u Züleyhâ*: 1; Refî-i Amîdî, *Cân u Cânân*: 2; Sâlim, *Hüsrev ü Şîrîn*: Ø; Subhî-zâde Feyzî, *Aşk-nâme*: Ø, *Heft Seyyâre*: Ø, *Mir'ât-i Âlem-nümâ*: Ø, *Safâ-nâme*: Ø; Sümbül-zâde Vehbî, *Lutfiyye*: Ø; Şaban-zâde Mehmed, *Münâzara-i Tiğ u Kalem*: Ø; Şeyh Gâlib, *Hüsn ü Aşk*: Ø; Zarifî, *Pend-nâme*: Ø

19. yüzyıl

Giritli Salacıoğlu Mustafa, *Der Beyân-ı Şehâdet-i Nakşî Mustafa*: Ø; Nâ-kâm, *Leylâ ve Mecnûn*: Ø; Giritli Salacıoğlu Mustafa, *Nâmî-nâme*: Ø; Mir Hamza Nigarî, *Nigâr-nâme*: 20; Ayıntaplı Aynî, *Sâkî-nâme*: Ø; Keçeci-zâde İzzet Mollâ, *Gülşen-i Işk*: Ø; Koniçeli Kâzım Paşa¹³⁰, *Sernüvişt-nâme-i 'Acizî*: 2; Keçeci-zâde İzzet Mollâ¹³¹, *Mihnet-keşân*: 6

¹²⁷ Mesnevi şeklinde yazılan bu tezkirede hakkında bilgi verilen şairlerin gazelleri yer almaktadır.

¹²⁸ bk. Gökalp, *age.*, s. 518.

¹²⁹ bk. Gökalp, *age.*, s. 518.

¹³⁰ bk. Gökalp, *age.*, s. 518.

¹³¹ bk. Gökalp, *age.*, s. 518.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

Sonuç

Türk edebiyatına Fars edebiyatından geçen ve her konuda uzun eserlerin yazılmasına imkân veren mesnevi nazım şekli içerisinde, hâle münasip noktalarda gazel söyleme geleneğine ilk olarak Fars şairi Ayyûkî'nin Vamık u Azrâ isimli eserinde tesadüf edilmektedir. Türk edebiyatında ise mesnevisine ilk defa gazel yerleştiren şair, eldeki bilgilerimize göre, 13. yüzyılda yaşamış olan Ahmed Fakîh'tir. Ahmed Fakîh'in dinî muhtevalı "Kitâbu Evsâfi Mesâcidi's-şerîfe" adlı mesnevisinde gazel formunda iki manzume bulunmaktadır.

Mesnevi içerisinde gazel söyleme geleneğinin, vak'anın tesirini arttırmak, lirik patlama noktalarında ortaya çıkan his yoğunluğunu biraz daha teksif etmek, tek bir nazım şekli kullanmaktan kaynaklanan monotonluğu ortadan kaldırmak, özellikle ikili aşk mesnevilerinde hikâye kahramanlarının his dünyalarını okuyucuya vasıtasız aktarmak, değişik nazım şekillerinin terkiibinden kaynaklanan sinerjiyle akışkanlığı ve dikkati canlı tutmak, şairin farklı nazım şekilleri söyleme hususundaki ustalığını ortaya koymak, tercüme eserlerde asıl kaynağı takip etmek ve tercümeyle telif hüviyeti kazandırmak gibi ihtiyaçlardan ortaya çıktığı söylenebilir.

Divan şairleri, gazelleri mesnevilerinin içerisinde gelişigüzel bir anlayışla değil, titiz bir kuyumcu hassasiyetiyle yerleştirmişler, bu eklemenin üsluba ve vak'anın tesirine yapacağı katkıdan azami miktarda istifade etmişlerdir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Ahi Benli Hasan Çelebî, **Hüsrev ü Şîrîn**, Millî Kütüphane, 06 Mil Yz FB 471/2-91b-104a.

Ahmed Rıdvân, **Leylâ ile Mecnûn**, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi, Seyfettin Özege Bölümü, Ağâh Sırrı Levend Kitapları, No: 414.

Ahmedî, **Yûsuf u Zelîha**, Millî Kütüphane, 60 Zile 402.

AKALIN, Mehmed, **Ahmedî, Cemşîd ü Hurşîd (İnceleme-Metin)**, Atatürk Üniversitesi Yay., Sevinç Matbaası, Ankara, 1975.

Alî-şîr Nevâî, **Leylî vü Mecnûn**, (haz. Ülkü Çelik), TDK Yay., Ankara, 1996.

Alî-şîr Nevâî, **Ferhâd ü Şîrîn**, Millî Kütüphane, 45 Hk 6412/3.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

-
- ANDREWS, Walter G., Şiirin Sesi, Toplumun Şarkısı, (Tercüme: Tansel Güven), İletişim Yay., İstanbul, 2000.
- ALPAY, Gönül, **Ali Şîr Nevâî, Ferhâd ü Şîrîn (İnceleme-Metin)**, Atatürk Üniversitesi Yay., Sevinç Matbaası, Ankara, 1975.
- ARAT, Reşit Rahmeti, **Yûsuf Hâs Hâcib, Kutadgu Bilig**, TDK Yay., Ankara, 2007.
- ARAT, Reşit Rahmeti, **Edib Ahmed B. Mahmud Yûkneki, Atebetü'l-Hakayık**, TDK Yay., Ankara, 2006.
- Ârifî, **Gûy u Çevgân** (eksik), Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi, Seyfettin Özege Böl., Agâh Sırrı Levend Kitapları, 394-395, 74-83
- ARSLAN, Mehmet, **Pendnâme-i Zarîfî**, Dilek Matbaacılık, Sivas, 1994.
- ARSLAN, Mehmet, **Türk Edebiyatında Manzum Surnameler**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1999.
- AYAN, Gönül, **Lâmi'î, Vâmık u Azrâ**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara, 1998.
- AYAN, Gönül, **Tebrizli Ahmedî, Esrâr-nâme (İnceleme-Metin)**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara, 1996.
- AYDEMİR, Yaşar, **Vücutî, Hayâl u Yâr**, Birleşik Yay., Ankara, 2007.
- BEYZADEOĞLU, Süreyya A., **Sünbülzâde Vehbî, Lutfiyye**, MEB Yay., İstanbul, 2004.
- Celîlî, **Hamse**, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi, Seyfettin Özege Bölümü, Agâh Sırrı Levend Kitapları, Turc 364.
- Cem Sultan, **Cemşîd ü Hurşîd**, Millî Kütüphane, 43 Va 1666
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmed, **Yahyâ Bey Yûsuf ve Zelhâ**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, 1979.
- ÇELEBİOĞLU, Âmil, **Türk Edebiyatı'nda Mesnevi (XV. yy.'a kadar)**, Kitabevi Yay., İstanbul, 1999.
- ÇELEBİOĞLU, Âmil, **Yazıcı Salih ve Şemsiyesi**, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum, 1976.
- DEMİREL, Mustafa, **Kemal Paşazâde, Yûsuf u Züleyhâ**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1983.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

- Dukagîn-zâde Yahya Bey, **Gencîne-i Râz**, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi, Seyfettin Özege Bölümü, Agâh Sırrı Levend Kitapları, 428.
- Dukagîn-zâde Yahya Bey, **Gencîne-i Râz**, Millî Kütüphane, 06 Mil Yz FB 499
- Dukagîn-zâde Yahya Bey, **Gülşen-i Envâr**, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi, Seyfettin Özege Böl., Agâh Sırrı Levend Kitapları, 430.
- Dukagîn-zâde Yahya Bey, **Kitâb-ı Usûl**, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi, Seyfettin Özege Bölümü, Agâh Sırrı Levend Kitapları, 429
- Dukagîn-zâde Yahya Bey, **Şâh u Gedâ**, Millî Kütüphane, 45 Hk 2686 ECE, Selami, **Muyî, Nalan u Handan (Hasbihâl)**, Fenomen Yay., Erzurum, 2006.
- Enverî, **Düstûr-nâme**, Millî Kütüphane, 06 Hk 1009.
- Eşrefoğlu Rumi, **Işk-nâme**, Millî Kütüphane, 06 Mil Yz A 8294/13
- Fuzûlî, **Leylâ ve Mevnûn** (haz.: Muhammet Nur Doğan), Yelkenli Yay., İstanbul, 2008.
- GÜLDAŞ, Ayhan, **Hâlilname**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1996.
- HACIEMİNOĞLU, M. Necmettin, **Kutb'un Hüsrev ü Şîrîn'i ve Dil Hususiyetleri**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, 1968.
- Hamdullah Hamdî, **Kıyâfet-nâme**, Millî Kütüphane, 06 Hk 860/3, 27^a-31^b.
- Hamdullah Hamdî, **Leylâ vü Mecnûn**, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T800.
- Hamdullah Hamdî, **Pend-nâme**, Millî Kütüphane, 06 Hk 860/3, 31^b-32^b.
- Hayâtî, **İskender-nâme**, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi, Seyfettin Özege Bölümü, Agâh Sırrı Levend Kitapları, 369-372, 66^a-232^b.
- İPEKTEN, Haluk, **Eski Türk Edebiyatı Nazım şekilleri ve Aruz**, Dergah Yay., İstanbul, 1997.
- İSEN, Mustafa, AKSOYAK, İsmail Hakkı, **Gazâ-nâme-i Çehrin**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara, 2003.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

- Kafzâde Fâizî, **Leylâ vü Mecnûn**, Millî Kütüphane, 06 Mil Yz A 8864/3 (86b-125a arasında).
- KAPLAN, Mahmut, **Hayriyye-i Nâbî (İnceleme-Metin)**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını, Ankara, 1995.
- KARABEY Turgut, **Şeyh Mahmûd-ı Şebüsterî, Gülşen-i Râz**, Fenomen Yay., Erzurum, 2007.
- KARACAN, Turgut, **Nev'î-zâde Atâyî, Heft-h'ân Mesnevisi (İnceleme-Metin)**, Atatürk Üniversitesi Yay., Sevinç Matbaası, Ankara, 1974.
- KARAHAN, Leylâ, **Erzurumlu Darîr, Kıssa-i Yûsuf**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara, 1994.
- Kastamonulu Şâzî, **Dâsitân-ı Maktel-i Hüseyin**, Millî Kütüphane 06.Hk 45.
- Keçeci-zâde İzzet Mollâ, **Gülşen-i Aşk**, Millî Kütüphane, 22 Sel 2209
- KÜLEKÇİ, Numan, **Gazavat-ı Resûlullâh**, Toker Yay., İstanbul, 2002.
- MAZIOĞLU, Hasibe, **Ahmed Fakîh, Kitâbu Evsâfı Mesâcidi's-şerife**, TDK Yay., Ankara, 1974.
- Mes'ud bin Ahmed, **Ferheng-nâme-i Sâdî**, Millî Kütüphane, 45 Hk 1856/1
- Nâ-kâm, **Leylâ vü Mecnûn**, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi, Seyfettin Özege Bölümü, Agâh Sırrı Levend Kitapları, 652 F20.
- Nev'î-zâde Atâyî, **Âlem-nümâ (Sâkî-nâme)**, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Seyfettin Özege Bölümü, Agâh Sırrı Levend Kitapları, 449-454, 268a-271a.
- Nev'î-zâde Atâyî, **Hilyetü'l-efkâr**, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Seyfettin Özege Bölümü, Agâh Sırrı Levend Kitapları, 449-454, 227^b-265^b.
- Nev'î-zâde Atâyî, **Nefhatü'l-ezhâr**, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Seyfettin Özege Bölümü, Agâh Sırrı Levend Kitapları, 449-454, 67^b-146^a.
- Nev'î-zâde Atâyî, **Sohbetü'l-ebkâr**, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Seyfettin Özege Bölümü, Agâh Sırrı Levend Kitapları, 449-454, 146^b-227^a.
- OLGUN, İbrahim, PARMAKSIZOĞLU, **İsmet, Kutb-nâme**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1980.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

- ONUR, M. Naci, **Ak-Şemseddîn-zâde Hamdullah Hamdî, Yûsuf ve Züleyhâ (İnceleme ve Seçmeler)**, Ertem Matbaacılık, Ankara, 1986.
- ÖZTEKİN, Ali, **Gelibolulu Mustafa Âlî, Câmi'u'l-buhûr der Mecâlis-i Sûr**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1996
- PALA, İskender, **Hilye-i Saadet**, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 1991.
- RANDALL, William L., **Bizi 'Biz' Yapan Hikâyeler**, (Tercüme: Şen Süer Kaya), Ayrıntı Yay., İstanbul 1999,
- Sinân Çâkerî, **Yûsuf u Zelîhâ**, Millî Kütüphane 06 Hk 2611.
- Şâhidî, **Kitâb-ı Leylâ Mecnûn**, Agâh Sırrı Levend Kitapları Kitaplığı, ???
- Şeyhoğlu Mustafa, **Hurşid-nâme**, Millî Kütüphane, 06 Mil Yz A 4672
- Tâcî-zâde Cafer Çelebî, **Heves-nâme**, Millî Kütüphane, 03 Gedik 17762
- TATÇI, Mustafa, KURNAZ, Cemal, **Giritli Salacıoğlu Mustafa ve Mesnevileri**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2001.
- TİMURTAŞ, Faruk K., **Şeyhî ve Hüsrev ü Şîrin'i (İnceleme-Metin)**, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul, 1980.
- Tursun Fakîh, **Gazâvât-ı Hz. Alî**, Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 2266.
- Ümmî İsâ, **Mihr ü Vefâ**, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi, Seyfettin Özege Bölümü, Agâh Sırrı Levend Kitapları, 282.
- ÜNVER, İsmail, **Ahmedî, İskender-nâme (İnceleme-Tıpkıbasım)**, TDK Yay., Ankara, 1983.
- ÜSTÜNER, Kaplan, **Refî, Cân u Cânân**, MEB. Yay., İstanbul, 2003.
- YILMAZ, Kâşif, **Güftü ve Teşrifâtü's-şu'arâsı**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2001.
- Yûsuf-ı Meddâh, **Varka ve Gülşâh**, Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 9604.
- Zâtî İvâz b. Mehmed Balıkesirî, **Şem ü Pervâne**, Millî Kütüphane, 06 Mil Yz A 9138.

E-Kitap

- AKDOĞAN, Yaşar, **Ahmedî İskender-nâme**, E-Kitap, (<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/BelgeGoster.aspx?F6E10F>)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

8892433CFFF7BA884A184682F1AB16E518EDA328F3)
(Son Erişim Tarihi: 15 Eylül 2009).

AKSOYAK, İsmail Hakkı, **Tuhfetü'l-uşşâk**, E-Kitap,

(<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFF7BA884A184682F15DC9FD9D89694F3B>) (Son Erişim Tarihi: 15 Eylül 2009).

ESİR, Hasan Ali Lâmiî Çelebi Ferhâd ile Şîrîn, E-Kitap,

(<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFF7BA884A184682F134C990207819AC29>), (Son Erişim Tarihi: 15 Eylül 2009).

YAVUZ, Kemal, **Mesneviyyü'l-Murâdî**, E-Kitap,

<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFF7BA884A184682F1FA4A68E4166C0C04> (Son Erişim Tarihi: 15 Eylül 2009).

YENİTERZİ, Emine **Behiştî'nin Heşt Behişt Mesnevîsi** (İnceleme-Metin), E-Kitap

(<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFF7BA884A184682F1F5A3FB16E3E35EA9>)
(Son Erişim Tarihi: 15 Eylül 2009).

Makaleler

ATEŞ, Ahmed, "Gazel mad.", İslam Ansiklopedisi (İA), C. 4, Eskişehir, 1997, s. 733.

ATEŞ, Ahmed, "Mesnevi mad.", İslâm Ansiklopedisi (İA), C.8, M.E.B. Yay., İstanbul, 1971.

AYAN, Gönül, "Ahmed Yesevî Etkisiyle Yazılan İki Yûsuf u Züleyhâ", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 3, Konya 1997, s. 31-38.

AYAN, Hüseyin, "Celîli'nin Meheknâmesi", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Prof. Dr. Harun Tolasa Özel Sayısı, İzmir, 1983. s. 5-13.

AYAN, Hüseyin, "Hamdullah Hamdî'nin Yûsuf u Züleyhâ Mesnevîsi'ndeki Gazeller." *Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, 5 (1972): 31-49, Erzurum, 1974.

ÇÖM, Erol, "Semseddîn-i Sivâsî'nin İbret-Nümâ Adlı Mesnevisi", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, s. 127-163.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

- Dankoff, Robert, "The Lyric in the Romance: The Use of Ghazals in Persian and Turkish Masnavis" *Journal of Near Eastern Studies*, 43, 1 (1984).
- DERDİYOK, İ. Çetin, "XVI. Yüzyıl Şairlerinden Azîzi'nin Nigâr-nâmesi'nin Yeni Bir Nüshası", *Türkoloji Araştırmaları* 1997, s. 141-154.
- GÜZELOVA, "Hanzâde Abdî'nin Bilinmeyen Bir Mesnevîsi: Heft Peyker Tercümesi", *bilig*, Yaz / 2006 sayı 38, s. 35-49.
- KAPLAN, Mahmut, Kalsın, Şirvan, "Germiyanlı Yetîmî ve İbret-Nâmesi", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 4/2 Winter 2009.
- TAŞ, Hakan; ZÜLFE, Ömer, "Nev'î'nin Münâzara-i Tûtî vü Zâğ Adlı Mesnevîsi", *Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları*, Volume 2/3 Summer 2007.
- TOKER, Mustafa, "Semseddîn-i Sivasî'nin Menâsikü'l-huccâc veya Umdetü'l-huccâc", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 4/2 Winter 2009.
- ÜNVER, İsmail, "Mesnevî", *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Dîvân Şiiri)*, TDK Yayınları, Ankara 1986.
- ÜST, Sibel, "Nahîfî'nin Yûsuf u Zelîhâ Mesnevîsi", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 2/4 Fall 2007.
- YENİTERZİ, Emine, "Ahmed-i Dâ'î'nin Vasiyyet-i Nûşirevân Adlı Mesnevîsi", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 1, s. 1-30.
- TDK Türkçe Sözlük, <http://tdkterim.gov.tr/bts/> (Son Erişim Tarihi: 15.09.2009.)

Tezler

- AĞIŞ, Fazıl, **Türk Edebiyatında Gül ü Bülbül Mesnevileri ve Abdurrahîm Utzimenî'nin Bülbül ü Gül Mesnevîsi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 1994.
- AKALIN, Berrin Uyar, **Za'îfî Gülşen-i Sî-murg (İnceleme-Tenkitledir Metin)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2001.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

-
- AKKUŞ, Metin, **Türk Edebiyatında Şehr-engizler ve Bursa Şehr-engizleri**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1987.
- AKSOY, Fatma Yaşar, **‘Ayıntâblı ‘Aynî Efendi Dîvan (Hayatı, Eserleri, Türkçe Divan, Farsça Divançe ve Sâkî-nâme Tenkildi Metin)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 1997.
- ALAY, Zehra, **Muhyiddîn Çelebi’nin Hızır-nâmesi (İnceleme-Metin)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2005.
- ALDANMAZ, Ömer, **Şemseddin Sivâsî’nin Mir’âtü’l-ahlâk ve Mirkâtü’l-eşvâk Adlı Mesnevisi (İnceleme-Tenkitledir Metin)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 2001.
- ARMUTLU, Sadık, **Zâtî’nin Şem ü Pervâne’si (İnceleme-Metin)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 1998.
- ARSLAN, Mehmet, **Sâmî’nin Âsafnâme Mesnevîsi (İnceleme-Metin)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 1987.
- AVŞAR, Yasemin, **Revânî’nin İşret-nâme’si Üzerine Bir Dil İncelemesi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, 1999.
- AYGÜN, Zeynel Abidin, **Behiştî’nin Leylâ vü Mecnûn Mesnevisi (İnceleme-Metin)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 1999.
- BALDEMİR, İsa, **Vefat-ı Nebî**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1996.
- BATUR, Atilla, **Yazıcı Sâlih ve Şemsiyye’si**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 1996.
- BAYKALDI, Remzi, **Âzerî İbrâhim Çelebi ve Nakş-ı Hayâl Mesnevisi (İnceleme-Metin)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 1994.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

- BAYRAM, Ömer, **Himmet-zâde Abdî ve Gencîne-i İ'caz İsimli Mesnevisi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2000.
- BEGEÇ, Abdullah, **Kara Çelebi-zâde Abdülazîz Efendi'nin Gülşen-i Niyâz'ı (İnceleme-Metin)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 2001.
- BULUT, Muhammet Ali, **Eğridirli Şeyh Mehmet Dede Sultan'ın Hızırnâme'si (İnceleme Metin)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2003.
- CANKUL, Kâmil, **Roman Tekniği Açısından Süheyl ü Nev-bahâr**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 1999.
- ÇAVUŞOĞLU, Ali, **Yûsuf-ı Hakîkî'nin Mahabbet-nâme Adlı Eserinin Tenkitli Metni ve İncelenmesi**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2002.
- ÇOLAK, Abdulkadir, **Türâbî'nin Manzum Battalnâme'si (İnceleme-Metin)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 2006.
- ÇOLAK, Faruk, **Niyâzi'nin Mansûr-nâme'si, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1986.
- ÇULHAOĞLU, Gülşen, **Şeyhî'nin Hüsrev ü Şîrîn Mesnevisindeki Aşk İlişkileri**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2002.
- DELİCE, H. İbrahim, **Niğdeli Muhibbi Gül ü Nevruz (İnceleme-Metin-Dizin)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 1995.
- DEMİR, Recep, **Hatâyî-i Tebrizî ve Mollâ Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ Mesnevileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme (İnceleme-Metin)**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 2006.
- DOĞANYİĞİT, İbrahim, **Yahya Bey (Taşlıcalı), Gülşen-i Envâr**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 1992.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

- ECE, Selami, **Tahkiye Açısından Hâşimî'nin Mihr ü Vefâ Mesnevisi** (Transkripsiyonlu Metin-İnceleme), (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1996.
- ERDEMİR, Avni, **Muslidu'd-din Mustafa İbn Vefâ Hayatı, Eserleri, Tesirleri ve Manzum Eserlerinin Tenkidli Metni**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1999.
- ERKAL, Abdulkadir, **Lâmi'î Çelebi Ferhâd u Şîrîn (İnceleme-Metin)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1998.
- EROL, Hacı Mehmet, **Hâkânî'nin Kimyâ-yı Benî Âdem Adlı Risâlesi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2003.
- FİDAN, Mustafa, **İbrâhim Tennûrî Gülzâr-ı Ma'nevî (İnceleme-Metin-Sözlük)**, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 1995.
- GÖKALP, Haluk, **Eski Türk Edebiyatında Manzum Sergüzeşt-nâmeler**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2006.
- GÖKÇE, Funda, **Livâ'i, Bahrü'l-irfân (Metin Neşri ve Metin Sözlüğü)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2003.
- GÜNDOĞDU, Ebubekir, **Divân-ı Sâlih Çelebî ve Dürer-i Nesâyih (Tenkildi Metin-İnceleme)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1997.
- İSPİR, Meheddin, **İbrahim Tennûrî, Gülzâr (İnceleme-Metin)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1998.
- İSPİRLİ, Serhan, **Subhizâde Feyzî'nin Hayatı, Edebî Kişiliği ve Hamsesi (İnceleme-Tenkidli Metin)**, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1997.
- KARADEMİR, Mahmut, **Abdî, Câmasb-nâme (İnceleme-Metin)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2001.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

- KARADÜZ, Sıdık, **Derviş Şemsî'nin Deh-murg'unun Karşılaştırmalı Metni ve Benzeri Eserlerle Genel Bir Mukâyesesi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2000.
- KARAİSMAİLOĞLU, Adnan, **İran Edebiyatında Sâkinâmeler, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1991.
- KARPINAR, Behsat, **Ahmet Mürşidi'nin Pend-nâmesinin (İlk 5094) Tenkitli Çeviri Yazısı ve Metni**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 1999.
- KAVA, Hatice, **Rıf'at ve Gülşen-i Hürremi (İnceleme-Gülşen-i Hurremi ve Âyine-i Zafer'in Çeviri Metni)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2003.
- KAVUKÇU, Fatma Zehra, **Lâmi'î Çelebi Veyse vü Râmîn (Giriş-Metin)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 1994.
- KAYA, Bayram Ali, **Neşâtî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Hilye-i Enbiyâ'sının Tenkidli Metni**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 1991.
- KAYNARCA, Ahsen Tuba, **Seyyid Vehbî'nin Sûrnâmesi (İnceleme-Metin)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, 2000.
- KAZAN, Şevkiye, **Hâmidî-zâde Cefîlî Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Hüsrev ü Şîrîn Mesnevisi (İnceleme-Tenkidli Metin)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 1997.
- KIRAÇ, Mustafa, **Ûdî'nin Mâcerâ-yı Mâh Mesnevîsi (İnceleme-Metin)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2006.
- KIZILTUNÇ, Recai, **Bursalı Lâmi'î Çelebi'nin Münazara-i Sultân-ı Bahar Bâ-Şehriyâr-ı Şitâ Eseri (İnceleme-Edisyon Kritikli Metin)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2005.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

- KÜLEKÇİ, Numan, **Ganî-zâde Nâdirî (Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri Divânı ve Şeh-nâmesi'nin Tenkidli Metni**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1985.
- KÜTÜK, Rıfat, **Celâl-zâde Sâlih Çelebi Leylâ vü Mecnûn (Tenkildi Metin-İnceleme)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1995.
- KÜTÜK, Rıfat, **Lârendeli Hamdî'nin Leylâ ile Mecnûn Mesnevîsi (İnceleme/Metin ve Diğer Leylâ ile Mecnûn Mesnevîleriyle Mukayesesi)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2002.
- MERSİN, Tüba, **Gelibolulu Huzûrî'nin Tercüme-i Esrâr-nâme Adlı Mesnevîsi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2004.
- ÖZBEKOĞLU, Aynül, **Adlî Hasan Efendi'nin Tergîbât Adlı Mesnevisi (İnceleme-Metin)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2001.
- ÖZÇELİK, Sadettin, **Ali Şîr Nevâyi Mecâlisü'n-nefâyis**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1986.
- ÖZFIRAT, Bayram, **Tokatlı İshâk Efendi'nin Nazmu'l-ulûm, Nazmu'l-le'âfî ve Manzûme-i Keydânî Adlı Mesnevileri (İnceleme-Metin)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 1996.
- ÖZGER, Mehmet, **Lâmi'î Çelebi'nin Vâmık u Azrâ Mesnevîsinin Modern Roman Tekniklerine Göre İncelenmesi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 2004.
- ÖZKAN, Feridun Hakan, **Şabanzâde Mehmed Muhteşem ve Münâzâra-i Tîğ u Kalem'i**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon, 1997.
- PAŞAZADE, Erhan, **Necmî Ömer Efendi'nin Dîvan, Tuhfe-i Vahdet ve Kasîde-i Elfiyye İsimli Eserlerinin Transkripsiyonlu Metni ve Dîvanı'nın İncelenmesi**,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

- (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 2002.
- SAVAŞ, Hatice, **Nâli Mehmed'in Miftâh-ı Heft-kân'ı (İnceleme-Metin)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2002.
- SAVRAN, Huri, **Eski Türk Edebiyatı Sahasıyla İlgili Yayınlanmış Makaleler Bibliyografyası (1952-1991)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1987.
- SEVİM, Hacer, **Menba'ul'-Ebhâ Fi Riyâzi'l-ebrâr**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2004.
- SOYDAN, Serpil, **Niyâzi-yi Mısırî'nin Hilye-i Şerif adlı Eseri Üzerine Bir Çalışma (İnceleme-Metin-Sözlük)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, 2002.
- SUCU, Nurgül, **Sâlim, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve "Rind ü Zâhid" Tercümesi (İnceleme-Metin)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2004.
- ŞAHİN, Ali, **Seyyid Muradî'nin Muhabbet-nâmesi (Transkripsiyon-Metin Tanıtımı)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2000.
- ŞAHİN, M. Ünal, **Leylî ve Mecnûn Sevdâ'î**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 1988.
- ŞARLI, Mahmut, **Cinânî ve Riyâzü'l-cinân'ı (İnceleme)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 1994.
- TANYILDIZ, Ahmet, **Firdevsî-i Tavîl Münâzara-i Seyf ü Kalem (İnceleme-Metin-Sözlük)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005.
- TAŞLIOVA, M. Mete, **Mir Hamza Nigârî'nin Nigar-nâme Mesnevîsi (İnceleme-Metin)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 18 Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale, 1998.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

- TAVUKÇU, Orhan Kemâl, **Ahmed Rıdvân Hüsrev ü Şîrîn (İnceleme-Metin)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2000.
- TOHUMCU, Nimet, **Misâli'nin Kitâb-ı Manzûme-i Feyznâme-i İlâhî Mesnevîsi (İnceleme-Metin)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2002.
- TOKER, Birgül, **Şemseddin-i Sivasî'nin Mir'âtü'l-Ahlâk Adlı Mesnevîsinin Tenkidli Metni ve İncelenmesi**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2003.
- TORUN, Ali, **Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvet-nâmeler Üzerine Bir İnceleme**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1992.
- TUNÇ, Semra, **Ârif Hayatı-Eserleri Edebî Kişiliği ve Eserlerinin Tenkidli Metni**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 1996.
- TURAN, Zikri, **Hakîrî, Mecnûn [u] Leylâ**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 1988.
- TURHAN, Vedat Nuri, **Zarîfî ve Mihr ü Mâh Mesnevisi'nin Tenkidli Metni ile İncelenmesi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1995.
- TÜRK, Vahit, **Hatiboğlu'nun Bahrü'l-Hakâyık'ı (Transkripsiyon)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1987.
- ULUDAĞ, Erdoğan, **Vak'aya Dayalı Bir Eser Olarak Lâmi'î Çelebi'nin Salâmân u Absâl Mesnevîsi (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin-Sadeleştirme)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1997.
- ÜLGER, Sibel, **Leylâ ve Mecnûn'da Hikâye Tekniği**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2003.
- ÜLGER, Sibel, **Nâbi-Hayrâbâd (İnceleme-Metin)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 1996.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

-
- ÜNAL, Hidayet, **Rûşenî Ömer Dede'nin Çobân-nâme Mesnevisi (İnceleme-Metin)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2003.
- YAVUZEL, Hayâtî, **Şeyh İlahî'nin Esrâr-nâmesi (Hayatı, Eserleri, İnceleme, Metin)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1988.
- YERDELEN, Cevat, **Türk Edebiyatındaki Kıyâfet-nâmeler ve Niğdeli Visâli'nin Vesiletü'l-irfân Adlı Kıyâfet-nâmesi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1988.
- YILMAZ, Nuri, **Olanlar Şeyhi İbrahim Efendi Külliyyatı**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1998.
- ZAVOTÇU, Gencay, **Türk Edebiyatı'nda Gül ve Bülbül Mesnevileri (Mukayeseli Çalışma)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1997.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*